

Małgorzata Omilanowska-Kiljańczyk

Instytut Historii Sztuki, Wydział Historyczny, Uniwersytet Gdański

ORCID 0000-0001-9766-0424

Harmonia świata a osuszanie fekaliów. Juliusz Świecianowski i jego twórczość

The Harmony of the World and the Drying of Faeces. Juliusz Świecianowski and His Works

Juliusz Świecianowski (1834–1900) was a member of the Academia di San Luca, Academia di Belle Arti in Bologna and the Congregazione dei Virtuosi al Pantheon in Rome (today Pontificia Insigne Accademia di Belle Arti e Lettere). He was an architect by education but, above all, a theoretician and inventor. He published his universalistic aesthetic theories alluding to occultism and Kabbalah in many languages. At the same time, he described and patented practical technical devices – faecal dryers, crematoria, and disinfection furnaces – whose task was to free the world from harmful miasms. He was remembered as an eccentric and visionary, believing that the essence of the world's beauty lies in harmony resulting from the combining of all aspects of nature and human creation and that the salvation for this beauty is the development of the art of hygiene, which will free the world from the harmful fumes of civilization.

Keywords: Świecianowski, history of aesthetics, history of 19th-century architecture, history of cremation, history of technology, history of hygiene

Słowa kluczowe: Świecianowski, historia estetyki, historia architektury XIX w., historia kremacji, historia techniki, historia higieny

Druga połowa XIX w., czas znaczących wynalazków i ważkich odkryć naukowych, wystaw światowych i niezwykłego przyspieszenia w rozwoju cywilizacyjnym wszelkich dziedzin, był epoką myślenia pozytywistycznego, a zarazem czasem zwątpienia w obowiązujące przez wieki prawdy, także teologiczne, i okresem poszukiwań odpowiedzi na fundamentalne pytania filozoficzne, co niekiedy wiodło na bezdroża i w ślepe uliczki. Spekulacje myślowe, fascynacje teozofią, okultyzmem, spirytyzmem czy kabalistyką z jednej strony, a szukanie rozwiązań dla narastających problemów wynikających z dynamiki rozwoju nauki i techniki z drugiej, pociągało wielu myślicieli, innowatorów i intelektualistów. Jednym z nich, choć nie jedynym, był polski architekt, teoretyk, wynalazca i publicysta, Juliusz Świecianowski.

Za życia osiągnął w Europie wysoką pozycję i sporą rozpoznawalność. Był członkiem Akademii św. Łukasza w Rzymie, Akademii Sztuk Pięknych w Bolonii i Korporacji Mistrzów Panteonu w Rzymie (dzisiaj Pontificia Insigne Accademia di Belle Arti e Lettere dei Virtuosi al Pantheon), a jego publikacje trafiły do zbiorów najważniejszych bibliotek europejskich. Po śmierci popadł niemal zupełnie w zapomnienie i dopiero w XXI w. kilku uczonych przypomniało o jego istnieniu¹.

Świecianowski był człowiekiem o szerokich horyzontach. Z wykształcenia był architektem, jednak architektura nigdy nie stała się głównym źródłem jego utrzymania. Jego aktywność skupiała się w dwóch innych, z pozoru odległych dziedzinach aktywności: był teoretykiem – przede wszystkim w obszarze estetyki – a jednocześnie wynalazcą rozmaitych aparatów z dziedziny ogrzewnictwa i wentylacji; idealistą napędzanym wiarą w odnalezienie racjonalnie uzasadnionej prawdy absolutnej rządzącej światem, a w szczególności sztuką i pięknem, i jednocześnie rzeczowym pragmatykiem zafascynowanym higieną, szukającym rozwiązań problemów cywilizacyjnych swoich czasów, przy pomocy takich narzędzi i metod jak osuszanie, dezynfekcja, spalanie i zagospodarowywanie odchodów i ścieków.

Świecianowski urodził się 10 kwietnia 1834 r. w Kucharach Borowych w parafii Grabienice koło Konina, a jego rodzicami byli Michał, miejscowy ekonom, i Ludwika z domu Dąbrowska². Na chrzcie nadano mu imiona Julian Leon, ale przez całe życie posługiwał się imieniem Juliusz. Nauki pobierał najpierw w Kaliszu, w Wyższej Szkole Realnej, a następnie od 1855 r. w Warszawie, podejmując studia architektoniczne w Szkole Sztuk Pięknych, w której trzykrotnie otrzymywał stypendium rządowe dla zdolnych uczniów z ubogich rodzin (150 rubli w srebrze rocznie)³. Jego rysunki, które wykonał na II kursie nauki, pokazane zostały w czerwcu 1857 r. na wystawie prac uczniów tej szkoły i wówczas nagrodzone⁴. Studia ukończył w 1859 r. i podjął pracę jako praktykant u warszawskiego architekta Józefa Orłowskiego, m.in. kierując robotami budowlanymi przy wznoszeniu kościoła św. Stanisława i św. Wawrzyńca na Woli, poświęconego w 1860 r.⁵ Po odbyciu tych praktyk uzyskał od Rady Ogólnej Budowniczej patent architekta I stopnia w 1861 r.⁶ W 1865 r. był aplikantem w Radzie Budownictwa w stopniu budowniczego I klasy.

1 A. Czyżewski, *Trzewia Lewiatana. Antropologiczna interpretacja utopii miasta-ogrodu*, Kraków 2002, s. 131–137; E. Orman, *Świecianowski Juliusz (1840–1900)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 51/2, red. A. Romanowski, Warszawa – Kraków 2016, s. 303–304.

2 Archiwum Państwowe w Poznaniu, Oddział w Koninie [APP], zesp. 54/752/0 *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Grabienice (pow. koniński)*, sygn. 54/752/0/6.1/22 *Księga urodzeń, małżeństw i zgonu, 1834*, poz. 26. Akt chrztu z 20 IV 1834 r., udostępnił mi prof. Cezary Domański, za co niniejszym mu dziękuję. Elżbieta Orman podała błędną datę urodzin 1840 r. w oparciu o nieprawidłowy zapis w akcie zgonu architekta: E. Orman, op. cit., s. 303.

3 I. Jakimowicz, A. Ryszkiewicz, *Szkola Sztuk Pięknych w Warszawie 1844–1866*, „Rocznik Warszawski” t. 4, 1963, s. 110. Por też: m.in. *Następujący Uczniowie Szkół...*, „Kurier Warszawski” 1858, nr 303, s. 1597; *Następujący uczniowie Szkół...*, „Gazeta Codzienna” 1858, nr 56, s. 1; *Następujący Uczniowie Szkół...*, „Gazeta Codzienna” 1859, nr 312, s. 1.

4 *Stosownie do powszechnego życzenia...*, „Kurier Warszawski” 1857, nr 164, s. 890; *Następujący Uczniowie Szkół...*, „Kurier Warszawski” 1858, nr 303, s. 1597; *Następujący Uczniowie Szkół...*, „Kurier Warszawski” 1859, nr 310, s. 1670.

5 *Wczoraj z powodu mającej się odbyć...*, „Kurier Warszawski” 1860, nr 271, s. 1529; A. Majdowski, *Z dziejów budowy kościoła p.w. św. Stanisława w parafii śś. Stanisława i Wawrzyńca na Woli*, „Ochrona Zabytków” r. 49, 1996, nr 1, s. 62.

6 I. Jakimowicz, A. Ryszkiewicz, op. cit., s. 110.

Niewiele wiadomo o następnych latach jego życia, ale najdalej w 1866 r. Świecianowski wyjechał z Polski do Berlina, gdzie spędził następnych 13 lat⁷. Być może, jak podawał Artur Wołyński, studiował tam, podejmując jednocześnie liczne podróże zagraniczne. Wołyński informował, że Świecianowski odwiedził takie kraje jak Belgia, Austria, Niemcy, Francja i Włochy, w tych dwóch ostatnich spędzając sporo czasu, ale nic pewnego na ten temat nie wiadomo, a zwłaszcza nieznanne pozostaje źródło dochodów, które pozwoliłoby na sfinansowanie tak kosztownych studiów i podróży⁸.

Na pewno przez wiele lat mieszkał w Berlinie i prowadził tam działalność budowlaną, teoretyczną i publicystyczną. Wrócił do Polski dopiero wiosną 1879 r. i osiadł na stałe w Warszawie⁹. W 1880 r. uzyskał formalne potwierdzenie swoich uprawnień zawodowych – świadectwo potwierdzające prawo do prowadzenia robót budowlanych – nadawane przez Komitet Techniczno-Budowlany przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych w Petersburgu¹⁰. W latach 1880–1882 pełnił funkcję redaktora naczelnego czasopisma „Inżynieria i Budownictwo”¹¹, a jednocześnie prowadził własną firmę oferującą usługi inżynierskie i projektanckie. Nigdy nie założył rodziny i zmarł bezpotomnie 16 czerwca 1900 r. w Warszawie w domu przy ul. Sosnowej 13 (hip. 5597, u zbiegu z Sienną 37)¹².

Świecianowski całe życie poświęcił dwóm obszarom działań, obficie na oba tematy publikując i starając się spopularyzować swoje pomysły, idee i wynalazki na całym świecie, dbając o udział w wystawach międzynarodowych i publikacje w obcych językach. Oba główne kierunki jego zainteresowań ujawniły się już w okresie berlińskim, równoległe z próbami rozwinięcia w tym mieście działalności projektowej, tej ostatniej niestety bez większego sukcesu.

Pierwszym, niezwykle ważnym dla niego obszarem były wynalazki i ulepszenia w dziedzinie szeroko pojmowanej higieny, zagadnienia niezwykle istotnego społecznie w ostatniej ćwierci XIX w. W swych eksperymentach i pomysłach skupił się przede wszystkim na problematyce ogrzewania i wentylacji, podejmując próby opracowania urządzeń, które wykorzystując przepływ ciepłego powietrza rozwiązywałyby rozmaite problemy higieniczno-zdrowotne, a przy okazji przynosiły wymierne korzyści ekonomiczne.

Początek tych zainteresowań wyznacza jego publikacja z 1876 r., która ukazała się na łamach „Deutsche Bauzeitung”, poświęcona innowacji w systemie ogrzewania zaprowa-

7 *Wyjechali za granicę*, „Warszawska Gazeta Policyjna” 1866, nr 53, s. 3.

8 A. Wołyński, *Giulio Swiecianowski*, Roma 1890, s. 1. Wołyński podaje, że Świecianowski studiował w Berlinie architekturę na Akademii Sztuk Pięknych, ale w latach sześćdziesiątych takich studiów już tam nie było; architektura wykładana była już tylko na Bauakademie, niestety księgi immatrykulacyjne z tych lat się nie zachowały, por. M. Omilanowska, *Polish Architects Studying in Berlin in the Nineteenth Century*, [w:] *Poland and Artistic Culture of Western Europe 14th–20th Century*, red. B. Przybyszewska-Jarminińska, L. Sokół, Frankfurt am Main 2014 (*Polish Studies – Transdisciplinary Perspectives*, t. 6), s. 359.

9 *W tych dniach przybył do Warszawy*, „Kurier Warszawski” 1879, nr 92, s. 3.

10 *P. Juliusz Świecianowski otrzymał...*, „Kurier Warszawski” 1880, nr 160, s. 4. Uprawnienia budowlane uzyskane przed Radą Ogólną Budowniczą przed 1867 r. wymagały potwierdzenia przez rosyjski urząd centralny.

11 *Od redakcji*, „Inżynieria i Budownictwo” 1880, nr 47/48, s. 226.

12 Archiwum Państwowe w Warszawie [APW], zesp. 72/1219/0 *Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Wszystkich Świętych w Warszawie*, sygn. 72/1219/0-/103 *Akta małżeństw i zgonów, 1900 r.*, poz. 544. Akt zgonu z 17 VI 1900 r. udostępnił mi prof. Cezary Domański, za co niniejszym serdecznie mu dziękuję; *W Warszawie zmarł ś. p. Julian Świecianowski...*, „Biesiada Literacka” t. 49, 1900, nr 26, s. 511; *Wspomnienie. Onegdaj zakończył życie ś. p. Julian Świecianowski*, „Gazeta Handlowa” 1900, nr 137, s. 3; *Zmarli. W sobotę zmarł w Warszawie ś. p. Juliusz Świecianowski*, „Gazeta Polska” 1900, nr 138, s. 2; *Pogrzeby*, „Kurier Poranny” 1900, nr 169, s. 3; *Ś. p. Juliusz Świecianowski*, „Kurier Warszawski” 1900, nr 165, s. 6; *Echa Warszawskie*, „Przegląd Tygodniowy” 1900, nr 25, s. 247.

dzanej w jadalni dla robotników w fabryce Borsiga w Moabicie¹³. Pomysł Świecianowskiego polegał na wprowadzeniu do pomieszczenia odpowiedniej wentylacji rurami rozprowadzającymi ciepłe powietrze, co pozwalało zarówno na ogrzewanie, jak i osuszanie sali, i jednocześnie dawało duże oszczędności energetyczne.

Już po powrocie do Polski starał się rozwijać ten koncept techniczny, występując o patenty, reklamując swoje wynalazki i urządzenia w prasie, organizując pokazy ich działań, oferując sprzedaż rozmaitych aparatów przez założoną przez siebie firmę i publikując, głównie na łamach „Inżynierii i Budownictwa”, artykuły popularyzujące proponowane przez siebie rozwiązania. Pierwszy, wielokrotnie rozwijany i modyfikowany pomysł dotyczył pieców, które miały spełniać warunek „oszczędności materiału” i jednocześnie zadość czynić „warunkom higieny – aby sposobem ogrzewania wpływać na usuwanie zepsutej atmosfery, bez zmiany jej organizmu przez zbytne gorąco”¹⁴. Świecianowski zaproponował zmodyfikowanie tzw. pieca szwedzkiego, poprzez wbudowanie w jego wnętrzu dodatkowych kanałów o skomplikowanym układzie oraz dodatkowego poboru powietrza, co zwiększało powierzchnię ogrzewającą przepływające powietrze i właściwie je rozprowadzało po wnętrzu. Modyfikował ten projekt, rozszerzając jego zastosowanie, np. do osuszania zawilgoconych pomieszczeń¹⁵. Opracował i opatentował model takiego pieca, którego produkcję podjęła warszawska firma Rehfeld, Dubeltowicz i sp. w trzech rozmiarach; w zależności od wielkości mógł służyć do osuszania pojedynczych pokoi mieszkalnych lub nawet sporych składów i magazynów¹⁶. Wydaje się, że urządzenia te cieszyły się pewnym powodzeniem, choć pochwały skuteczności ich działań publikowane w prasie wydają się być reklamowymi artykułami zamawianymi¹⁷. Piece takie, jak twierdził autor, instalowano i w Berlinie, i w Warszawie, m.in. funkcjonowały z powodzeniem w domach Hermana na Grochowie, Schwedego przy ul. Jasnej 4 i u Bardzkiego na Lesznie 7. W 1888 r. na Wielkiej Wystawie w Brukseli Świecianowski za ten patent uzyskał srebrny medal¹⁸.

Od powrotu do Polski Świecianowski współpracował ze Stanisławem Adamczewskim nad opracowaniem systemu umożliwiającego wykorzystywanie fekaliów na nawóz¹⁹. Cała Warszawa dyskutowała wówczas żywo nad sensem, kosztami i skutecznością budowy systemu kanalizacji przez Lindleya, a obaj wynalazcy włączyli się w tę dyskusję²⁰. W 1882 r.

13 J. Świecianowski, *Zuführung der Luft zu der Heizung im Arbeiter-Speise-Saal des Borsig'schen Eisenwerks in Moabit*, „Deutsche Bauzeitung” 1876, nr 57, s. 284–285; wersja polska: J. Świecianowski, *Doprowadzenie powietrza do przyrządów do ogrzewania mieszkań służących. Poprawka przyrządu do ogrzewania wodą gorącą sali jadalnej dla robotników w fabryce żelaza A. Borsiga w Moabicie N 13*, „Inżynieria i Budownictwo” 1880, nr 40, s. 164–165.

14 J. Świecianowski, *Piec do wentylacji i osuszania mieszkań*, „Inżynieria i Budownictwo” 1880, nr 38, s. 150–151.

15 Ibid.; J. Ś. [Świecianowski], *Co pomaga szerzeniu się chorób epidemicznych?*, „Inżynieria i Budownictwo” 1881, nr 50, s. 15; *Piec kaloryferowo-wentylacyjny z cegły i kafli podług rysunku arch. J. Świecianowskiego*, „Inżynieria i Budownictwo” 1881, nr 53, s. 43–44; *Piecy służące do ogrzewania, wentylacji i osuszania wilgotnych mieszkań*, „Inżynieria i Budownictwo” 1882, nr 7–8, s. 79.

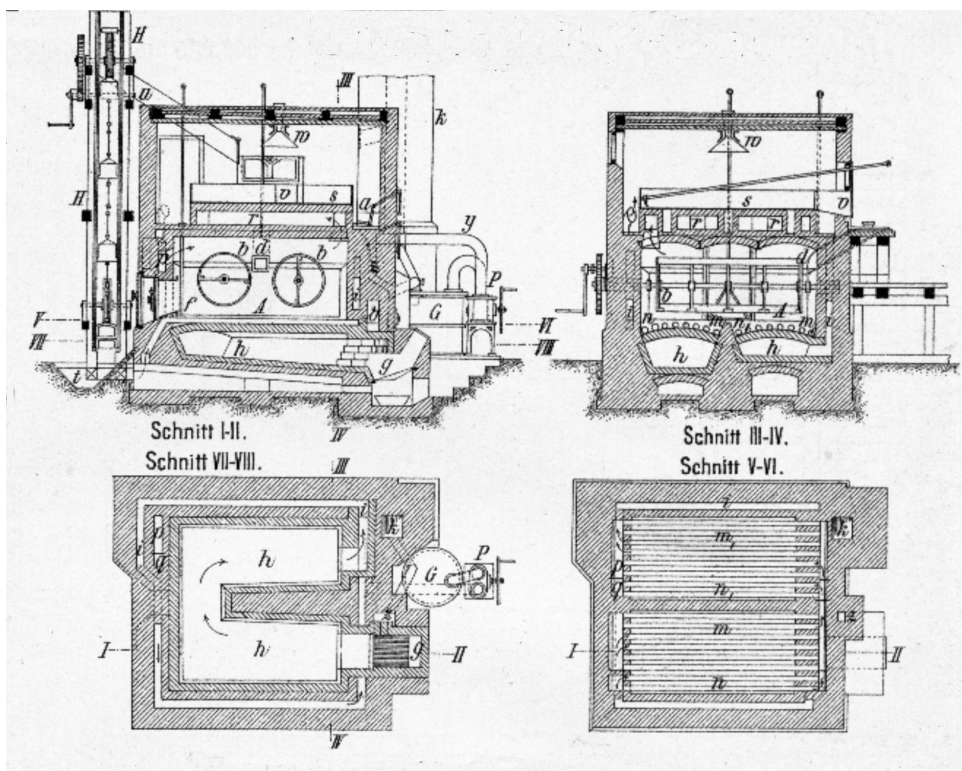
16 *Suszarnia białizny i piecy wentylacyjne*, „Kurier Poranny” 1886, nr 81, s. 3; „Kurier Warszawski” 1886, nr 66, s. 8.

17 „Kurier Warszawski” 1885, nr 108, s. 6; W. Krokoszyński, *Wyczytawszy w pismach warszawskich*, „Kurier Warszawski” 1886, nr 49b, s. 6.

18 *Wystawcom wszechświatowej*, „Gazeta Handlowa” 1888, nr 251, s. 3; *Nagroda postępu*, „Kurier Codzienny” 1889, nr 74, s. 8.

19 A. Czyżewski, *Odwrotna strona życiorysu Stanisława Adamczewskiego – szkic biograficzny*, [w:] *Architektura XIX i początku XX wieku*, red. T. Grygiel, Wrocław – Warszawa – Kraków 1991, s. 71–84; A. Czyżewski, *Trzewia Lewiatana*, s. 130–136.

20 *Czy system projektowanej kanalizacji dla m. Warszawy przez p. Lindleya ma rację bytu?*, „Inżynieria i Budownictwo” 1881, nr 54, s. 55; *Piec do suszenia odchodów miejskich pomysłu Architekta Jul. Ś. i S. A.*, „Inżynieria i Budownictwo” 1881, nr 59, s. 104.

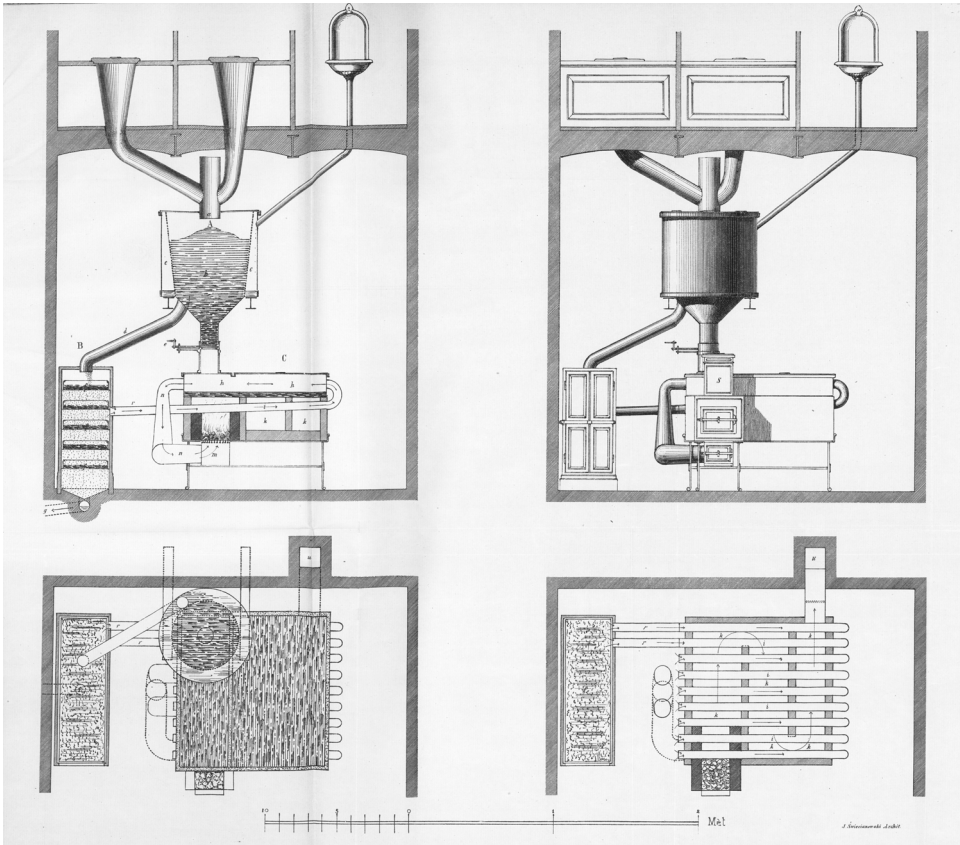
Ryc. 1. Juliusz Świecianowski i Stanisław Adamczewski, Projekt urządzenia do osuszania fekaliiów dla jednego gospodarstwa domowego. (Źródło: *Ueber Neuerungen an Verdampfapparaten*, „Dingler’s polytechnisches Journal” 1883, nr 249, z. 9, tabl. 25)

opatentowali urządzenie służące do utylizacji odchodów, w postaci komory filtracyjnej, a dalej suszarni podgrzewanej powietrzem ze specjalnego pieca, przerabiającej fekalia na proszek czyli „pudret” do wykorzystania w rolnictwie²¹. Rysunki i model tego aparatu zostały przez autorów wystawione w Berlinie w 1883 r. na Wystawie Higienicznej²². Rozwijanie tego pomysłu doprowadziło już samego Świecianowskiego do opracowania projektu zakładu osuszającego ścieki całego miasta. Opublikował obszerną broszurę z ilustracjami wydaną po polsku, niemiecku i francusku, w której szczegółowo objaśniał funkcjonowanie zarówno pojedynczego aparatu, jak i zakładu do obsługi stutysięcznego miasta²³. Aparat taki składać się miał ze zbiornika zatrzymującego części stałe, z którego płyn wyptywał na torfowe filtry w plecionych koszach. Części stałe trafiały do skrzyni suszarnianej i ogrzewane były ciepłym powietrzem doprowadzanym rurami z pieca opa-

21 Patent Adamczewskiego i Świecianowskiego nadany 1882 r. w Cesarstwie Niemieckim o numerze 20392, patent samego Świecianowskiego nadany 1883 r. o numerze 23720, *Verzeichniss der von dem Kaiserlichen Patentamt im Jahre 1883 ertheilten Patente*, Berlin 1884, s. 27, 170; por. *Nowy piec i suszarnia*, „Doniesienia Warszawskie” 1882, nr 114, s. 3; por. także: A. Czyżewski, *Odwrotna strona*, s. 75; idem, *Trzewia Lewiatana*, s. 131–137.

22 *Offizieller Katalog für die Allgemeine Deutsche Ausstellung auf dem Gebiete der Hygiene und des Rettungswesens*, Berlin 1883, s. 19; *Wystawa Hygieniczna w Berlinie*, „Kurier Warszawski” 1883, nr 256b, s. 2.

23 J. Świecianowski, *Aparaty suszarniane dla obsługi ustępów i kanałów ściekowych*, Warszawa 1883; idem, *Appareils de dessiccation pour les matières fécales appliqués aux latrines et aux égouts*, Warszawa 1883; idem, *Trocken-Apparate zur Bedienung der Abtrittsanlagen u. der Abflusskanäle*, Warschau 1883.

Ryc. 2. Juliusz Świecianowski, Projekt urządzenia do osuszania fekaliów dla całego miasta. (Źródło: J. Świecianowski, *Aparaty suszarniane dla obsługi ustępów i kanałów ściekowych*, Warszawa 1883, tabl. 2)

lanego koksem. Obliczenia Świecianowskiego pokazywały, że 10 kg koksu pozwalało na jednorazowe osuszenie 80 kg odchodów, czyli „produktu dziennego od 450–500 osób bez uryny”²⁴.

Zaproponowane przez niego rozwiązania były omawiane w zagranicznej prasie fachowej: niemieckiej, rosyjskiej i francuskiej, o czym skwapliwie donosił „Kurier Warszawski” i znalazły się nawet w niemieckim podręczniku higieny²⁵. Niestety, w tamtym okresie podobnych wynalazków i urządzeń opatentowano setki. Pomysły Świecianowskiego utonęły w powodzi podobnych rozwiązań i nikt nie podjął próby praktycznego zastosowania takiego aparatu.

Świecianowski był jednak niestrudzonym innowatorem i nieustannie wpadał na nowe koncepty. Eksperymenty z piecami doprowadziły go do opracowania spalarni opatrunków

24 J. Świecianowski, *Aparaty suszarniane*, s. 4.

25 *Uznanie za granicą*, „Kurier Warszawski” 1884, nr 24b, s. 3; m.in. także: J.K.J., *Aparaty suszarniane dla obsługi ustępów i kanałów ściekowych*, „Czasopismo Techniczne” 1884, nr 2, s. 19–20; *Ueber Neuerungen an Verdampfapparaten*, „Dingler's polytechnisches Journal” 1883, nr 249, z. 9, s. 372; *Die Verwerthung der Städtischen Fäcalien*, red. E. Heiden, A. Mueller, K. Kangsdorf, Hannover 1885, s. 71; *Die Städtereinigung. Einleitung, Abfuhrsysteme, Kanalisation*, red. R. Blasius, F.W. Büsing, Jena 1894 (*Handbuch der Hygiene*, t. 2, cz. 1), s. 91.

medycznych na potrzeby szpitali²⁶. Zbudowane urządzenie było najpierw eksperymentalnie uruchomione w Warszawie na pl. Saskim, a na pokaz zaproszono grono fachowców. Dopiero po uzyskaniu pozytywnej opinii zamontowano je w szpitalu Dzieciątka Jezus²⁷.

Kolejne urządzenie, które opracował w oparciu o swą wiedzę z zakresu ogrzewania i wentylacji, miało za zadanie nie tylko ogrzewać i wentylować, ale i dezynfekować pomieszczenie, co według autora predestynowało je do zastosowania w odzieżowych komorach dezynfekcyjnych i wagonach kolejowych²⁸. W 1887 r. prasa donosiła o pozytywnych wynikach prób ogrzewania wagonów Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, ale trudno ustalić, czy te rozwiązanie zostało faktycznie wdrożone do użytku²⁹.

Idąc dalej, Świecianowski zaproponował budowę specjalnej komory dezynfekcyjnej na potrzeby miejskie, w którym brudna odzież poddawana byłaby działaniu najpierw pary wodnej a potem gorącego powietrza. Taka komora jego pomysłu została w 1884 r. zamontowana w szpitalu ewangelickim u zbiegu ul. Karmelickiej i Mylnej w Warszawie³⁰. Podobne urządzenie, ale w większej skali, wystawiono na Grochowie, a architekt urządził pokazy jego działania, zapraszając na nie lekarzy i inżynierów, z nadzieją na rozpowszechnienie patentu³¹. Pomysłem tym zainteresował się Bolesław Prus, w swjej *Kronice* przekonując władze miasta do zamówienia takiego aparatu u Świecianowskiego zamiast kupowania dużo droższych urządzeń w Niemczech³². Architekt liczył nawet na budowę specjalnej stacji dezynfekcyjnej dla całej Warszawy, której koszt budowy obliczał na 20 tys. rubli³³. Wynalazkiem tym zainteresował się też zarząd wojskowego szpitala Ujazdowskiego, gdzie do zamontowania takiego urządzenia doszło w 1886 r.³⁴ W komory dezynfekcyjne pomysłu Świecianowskiego zaopatrywali się właściciele pralni i farbiarni, oferując tę usługę najbiedniejszym w gratisie³⁵. Architekt opublikował w 1890 r. projekt łaźni ludowych własnego pomysłu, których rachunek ekonomiczny utrzymania opierał się na użyciu ciepła generowanego przez pralnię i komorę dezynfekcyjną zbudowaną według jego patentu, a także przychodach czerpanych z dołączenia do całej inwestycji składów używanej odzieży i pościeli, sklepów i letniej przechowalni futer³⁶.

Podobne rozwiązanie posłużyło Świecianowskiemu do opracowania suszarni do bieleziny, np. dla hoteli czy szpitali, w postaci komory wentylowanej powietrzem ogrzanym do 40°C³⁷. Świecianowski próbował także zastosować systemy grzewcze swojego pomysłu do potrzeb rolnictwa. Świadom kłopotów z osuszeniem zboża w naszym klimacie proponował budowę suszarni swojego pomysłu przeznaczonych dla gospodarstw rolnych, w których „suszyć można zboże wszelkiego rodzaju, kukurydze, a nawet rośliny

26 *Nowy przyrząd*, „Gazeta Polska” 1884, nr 168, s. 3.

27 *Piec do spalania opatrunków*, „Kurier Poranny” 1885, nr 12, s. 3; J. Świecianowski, *W obronie wynalazku*, „Kurier Poranny” 1885, nr 14, s. 4.

28 *Wentylacja*, „Kurier Codzienny” 1885, nr 106, s. 4.

29 *W tych dniach na kolei*, „Kurier Warszawski. Dodatek poranny” 1887, nr 78, s. 1.

30 *W sprawie zdrowia*, „Kurier Warszawski” 1884, nr 344a, s. 2.

31 *Kamera dezynfekcyjna*, „Gazeta Polska” 1885, nr 269, s. 2.

32 B. Prus, *Kroniki*, t. 9, 1960, s. 106–107.

33 *Obliczanie kosztów*, „Kurier Codzienny” 1886, nr 45, s. 2.

34 *Kamera dezynfekcyjna*, „Kurier Codzienny” 1886, nr 194, s. 3.

35 *„Jedlin” Zakład dezynfekcyjny*, „Kurier Warszawski” 1887, nr 335, s. 8.

36 J. Świecianowski, *Łazienki ludowe dla Warszawy*, „Kurier Codzienny” 1890, nr 106, s. 3–4.

37 *Wiadomości miejscowe*, „Chwila” 1885, nr 26, s. 2.

ny pastewne”³⁸. Według jego wycień za 1500 rubli zbudować można było urządzenie suszące do 300 kop zboża dziennie wraz ze składem na węgiel i mieszkaniem dla służby. Informował, że podobny zakład już buduje się około Skierniewic.

Prasa informowała o śmiałym pomysle Świecianowskiego zbudowania instalacji wentylacyjnej w Teatrze Wielkim i Małym³⁹. Do zainstalowania tego systemu nie doszło, ale w 1891 r. piec grzewczo-wentylacyjny jego pomysłu wstawiono do nowych pomieszczeń jadalni, poczekalni i garderób rozbudowywanego Dworca Terespolskiego w Warszawie⁴⁰. Świecianowski nie ustawał w proponowaniu rozwiązań wentylacyjnych dla różnych potrzeb, m.in. w 1893 r. opublikował artykuł o systemie wentylacji i ogrzewania dla potrzeb cieplarni ogrodniczych, opracowując system, który zainstalowany został nie tylko w salonach kwiatowych domów mieszkalnych, ale i w zakładzie ogrodniczym Waleriana Kronenberga⁴¹.

Także w 1893 r. prasa opublikowała informację o nowym rodzaju wynalezionej przez Świecianowskiego pieca do spalania bezrusztowego, co dawało znaczne oszczędności w paliwie. Piec taki zainstalowany został w jednej z cukrowni pod Lublinem, zapewne w tej, której dyrektorem był Zenon Świecianowski, brat Juliusza⁴². Dalsze eksperymenty ze spalaniem pozwoliły w 1894 r. Świecianowskiemu zmodyfikować ten piec, tak aby mogło być opalane każdym paliwem z ogniskiem „doszczętnie spalającym niedopałki, dymy i sadze” – nazwał je *Trigonus* – i rozpoczął jego produkcję w wersji żelaznej i kaflowej⁴³. Niepohamowany pęd do innowacji pchnął Świecianowskiego także do prób zbudowania „łózka wahadłowego automatycznie się poruszającego” dla cierpiących na bezsenność, według pomysłu dr. Baranowskiego, ale nic nie wiadomo na temat ewentualnego patentu⁴⁴.

Powodzenie w eksperymentach pozwoliło Świecianowskiemu uruchomić sprzedaż opatentowanych przez siebie aparatów, były to:

piece do osuszania wilgotnych i odwoniania zakażonych mieszkań, stałe i przenośne. Przyrządy do usuwania pary, swędu, w pralniach, łazienkach, kuchniach etc. Piece do palenia zakażonych przedmiotów (pościeli, poduszek, materacy). Aparaty do spalania odchodów, szarpi, opatrunków przy salach zaraźliwych i rannych. Kamery dezynfekcyjne z doszczętnym niszczeniem chorobowych zarazków⁴⁵.

Eksperymenty ze spalaniem skierowały uwagę Świecianowskiego na kwestie związane ze spopieleniem zwłok. Już w 1886 r. Świecianowski opracował projekt niewielkiej, taniej skrzyni do kremacji, której koszt szacował na 500 rubli, a zapotrzebowanie energetyczne na 30 funtów koks w jednokrotnym użyciu⁴⁶. Konsekwencją tego wynalazku był niewielki, mobilny piec krematoryjny na kołach, pozwalający na szybkie spalanie zwłok w warunkach

38 J. Świecianowski, *Suszarnie rolnicze*, „Kurier Codzienny” 1890, nr 73, s. 3.

39 *Wentylacja*, „Kurier Codzienny” 1886, nr 322, s. 2.

40 *Dworzec terespolski*, „Słowo” 1891, nr 22, s. 3.

41 J. Świecianowski, *Ogrzewanie z przewietrzaniem*, „Ogrodnik Polski” 1893, nr 16, s. 373–374.

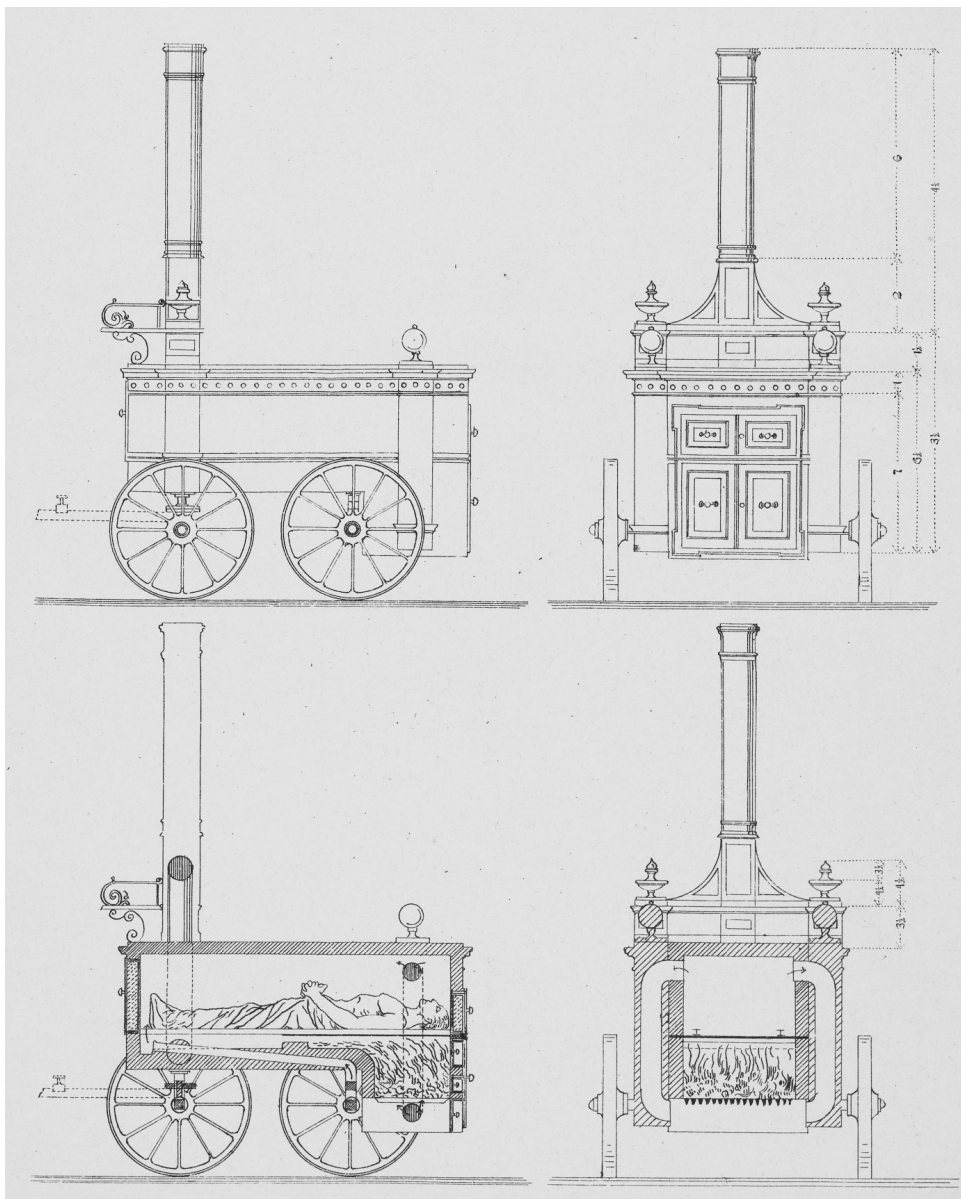
42 *Wynalazek*, „Kurier Warszawski” 1893, nr 189, s. 2.

43 *Wynalazki techniczne*, „Kurier Warszawski” 1894, nr 162, s. 4; por także: *Ważny wynalazek*, „Słowo” 1894, nr 242, s. 3; *„Trigonus”*, „Kurier Warszawski” 1894, nr 337, s. 11.

44 *Wynalazki techniczne*, s. 4.

45 *Patentowane aparaty higieniczne*, „Kurier Warszawski” 1884, nr 186, s. 9.

46 *Budowniczy tutejszy*, „Gazeta Polska” 1886, nr 5, s. 3.

Ryc. 3. Juliusz Świecianowski, projekt mobilnego krematorium. (Źródło: J. Świecianowski, *Créations harmonisées d'après l'école grecque*, Paris 1894, tabl. 7)

polowych, szczególnie polecany dla wojska⁴⁷. Projekt i model takiego urządzenia Świecianowski wystawił na Wystawie Higienicznej w Berlinie w 1896 r., w specjalnym pawilonie prowadzonym przez towarzystwo zwolenników kremacji (*Verein für Feuerbestattung*)⁴⁸.

47 W. Umiński, *Piec do spopielenia ciał*, „Wędrowiec” 1891, nr 36, s. 91.

48 *Die Feuerbestattung. Den Besuchern des Berliner Gewerbe-Ausstellung 1897 gewidmet*, Berlin 1896.

Drugi obszar zainteresowań i pasji Świecianowskiego dotyczył estetyki, choć w istocie należałoby powiedzieć, że szukał odpowiedzi na pytania dużo bardziej uniwersalne, dotyczące wszelkich przejawów aktywności ludzkiej, postrzegania świata i jego wyrazu. Przede wszystkim skupił się na poszukiwaniu związków pomiędzy architekturą a muzyką. Fundamentalnym dziełem Świecianowskiego o tym traktującym była publikacja *Die Musikalische Scala in der Welt*⁴⁹. Choć tytuł rozprawy sugerował poszukiwanie związków skali muzycznej z architekturą, to w istocie Świecianowski podjął próbę odkrycia prawideł rządzących nie tylko harmonią i proporcjami w sztukach, lecz też ich powiązań ze wszystkimi przejawami funkcjonowania świata. Szukał racjonalnego, uniwersalnego klucza zrozumienia piękna i ustalenia jego źródeł, wskazując na Boga i naturę, a także ustalając związki i analogie pomiędzy zjawiskami. Należał już do epigonów tego rodzaju poszukiwań, ale w jego pismach pobrzmiewają lektury pism wielu poprzedników od Platona po dziewiętnastowiecznych filozofów niemieckich, takich jak Friedrich Wilhelm Schelling, Karl Wilhelm Ferdinand Solger, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Friedrich Theodor Vischer, Arthur Schopenhauer, Moritz Carriere czy Hermann Lotze⁵⁰.

Za swą misję życiową uznał odkrycie sekretów piękna w sztuce opartej na skali i proporcjach. Hermetyczna teoria Świecianowskiego przekonanego o symbolicznym znaczeniu właściwie każdego zjawiska opierała się na cyfrze siedem. Dostrzegł niezwykłość i podstawę wszelkiej harmonii w trójkącie o bokach 3, 4, 5. Dopatrywał się związków pomiędzy wielkościami, grawitacją i orbitami planet, które sugerowały według niego symbolikę Krzyża Świętego. W wielobarwnej tablicy zestawiał tabelarycznie siedem oktaw muzycznych ze skalą barw, siedmioma epokami w dziejach ziemi, siedmioma etapami w życiu człowieka, siedmioma zmysłami, siedmioma rodzajami głosów i siedmioma stanami skupienia. Swe ustalenia przekładał następnie na analizę architektury greckiej, doszukując się proporcji opartych na cyfrze siedem w poszczególnych porządkach architektonicznych i badając proporcje w architekturze wielkich teoretyków renesansu i wybitnych dziełach architektury nowoczesnej, np. Operze w Paryżu.

Teorie Świecianowskiego wprawiały czytelników w pewną konfuzję, np. Józef Ignacy Kraszewski pisząc o *Die Musicalische Scala in der Welt* z pewną bezradnością stwierdzał, że wprowadzie

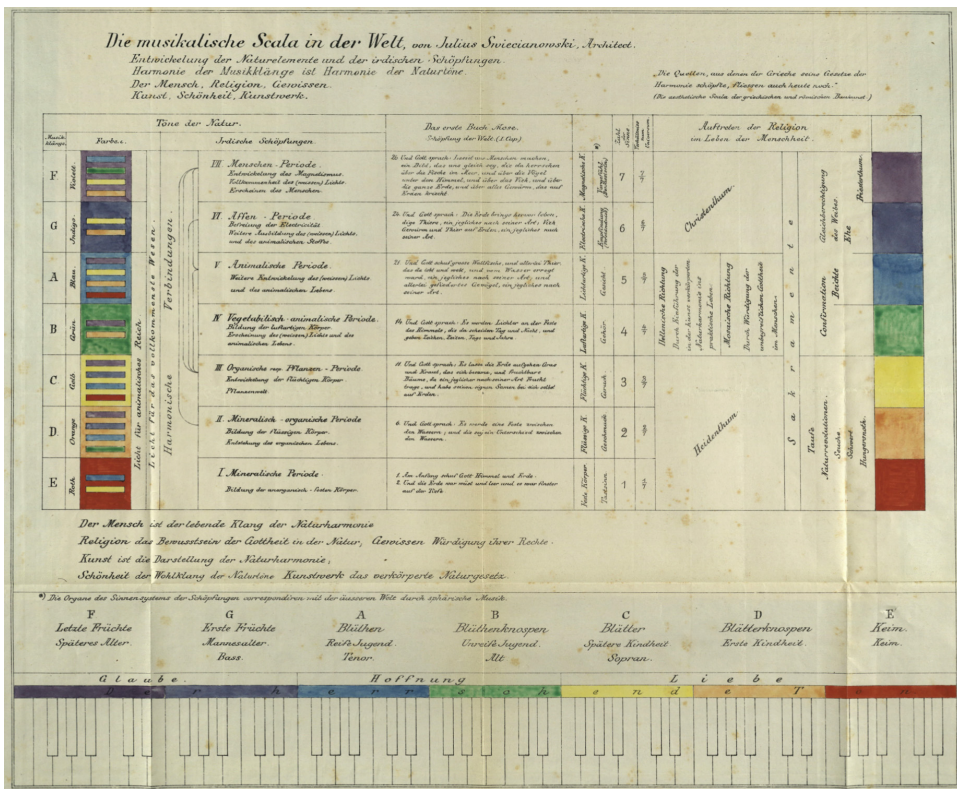
prawo harmonii w stworzeniu [...] istnieć może a nawet musi – jest prawdopodobnym, że mógł je nasz ziomek wydobyć i wyświecić, nie przeczymy; my jednak w tem mnóstwie cyfr jesteśmy jak w lesie i nie uznajemy się kompetentnymi do oceny tak sformułowanej pracy⁵¹.

Dalej streszcza fragment rozprawy dotyczący związku epok i barw:

49 J. Świecianowski, *Die Musikalische Scala in der Welt. Mit einem Auszug aus dem gekronten Werke: Die asthetische Scala der griechischen und romischen Baukunst (Entstehung und Analyse der griechischen Kunstformen)*, von..., Berlin 1877. Na stronie tytułowej publikacji jest informacja, że to drugie, poszerzone wydanie dzieła: J. Świecianowski, *Scale esthétique de l'architecture grecque et romaine*, Berlin 1876, ale pierwszego nie notuje żadna bibliografia.

50 K.S. Pascha, „Gefrorene Musik“. *Das Verhältnis von Architektur und Musik in der ästhetischen Theorie*, Berlin 2004.

51 J.I. Kraszewski, *Listy z zakątką*, „Biesiada Literacka” t. 4, 1877, nr 83, s. 87.

Ryc. 4. Tablica porównawcza związków zjawisk. (Źródło: J. Świecianowski, *Die Musikalische Scala in der Welt. Mit einem Auszug aus dem gekronten Werke: Die asthetische Scala der griechischen und römischen Baukunst (Entstehung und Analyse der griechischen Kunstformen)*, von..., Berlin 1877, Atlas, tabl. 3)

peryod pierwszy – barwa czerwona, chaos. Peryod drugi – pomarańczowy, ciepło się zmniejsza. Formy ustalają, wulkaniczne gwałtowne zmiany. Peryod trzeci – żółty, ciała rozdzielają się na stałe płynne i lotne. Zarodki organizmów. Czwarty peryod – zielony. Powstanie powietrza, zjawienie się roślin. Piąty peryod – niebieski. Ciepło normalne. Potop. Tęcza. Przymierze ludzkości z Bogiem. Stan ciał siedmioraki. Szósty peryod – Indigo; potęgowanie się barwy niebieskiej, zniżenie temperatury. Siódmy na koniec, fioletowy, ma być przejściem do rozkładu i zniszczenia⁵²

i konstatuje:

daję z rozprawy to, co dla mnie w niej jest najrozumialszym, nie wątpiąc, że mądrzejsi zechcą się zająć tablicami cyfr, które dla nas ostrokolczastą są i nieprzyrępną przestrzenią. Pocieszam się tem, że żyjemy pewnie w okresie Indigo i że do fioletowego nie doczekamy⁵³.

52 Ibid., s. 88.
 53 Ibid.

zwyczaj pisemnego dziękowania za otrzymane prezenty pozwolił architektowi skolekcjonować sporą liczbę listów od adresatów podarunków, z wyrazami uznania za pracę. Architekt mógł więc z dumą informować o „wyróżnieniach”, których dostępował dzięki tym publikacjom, od Cesarskiej Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu, Akademii Sztuk Pięknych w Paryżu czy następcy tronu Prus⁵⁶. Posunął się nawet do tego, że zestaw takich listów, wraz z ich tłumaczeniem na polski, zamieścił jako rodzaj aneksu w broszurze *Architektura męska i żeńska starożytnej Grecji*, nie zważając na fakt, że sam tekst broszury zajął osiem stron, a aż siedemnaście stron listy dziękczynne od włoskich i francuskich autorytetów obdarowanych wersją francuską *La loi de l'harmonie dans l'art grec*⁵⁷.

Zachowana korespondencja Świecianowskiego z Kraszewskim daje pojęcie o tym, jak manipulował adresatami swoich podarunków⁵⁸. Już listem z 6 czerwca 1876 r. zapytywał Kraszewskiego o osąd wysłanej broszury, mętnie pisząc:

nieobrobiony materiał pt. *Scala esthétique de l'architecture grecque et romane*, z którego wyjątek zmuszony byłem ogłosić w języku niemieckim został uznany i szczerze przyjęty przez akademię Sztuk w Paryżu zaś w Petersburgu obok uznania uwieńczony nagrodą⁵⁹.

Odpowiedź na ten list spowodowała, że „pod osąd” Kraszewskiego trafiła rok później druga publikacja – *Musikalische Scala in der Welt* – a Kraszewski zdecydował się w swej rubryce o Świecianowskim kilka słów, które już cytowałam, napisać⁶⁰. W kolejnym liście wyłuszczył już drobniutko swoje skargi na Akademię Umiejętności w Krakowie i środowisko petersburskie, które narobiwszy mu nadziei nic dalej z jego publikacjami nie robiło, pozostało mu więc jedynie poprosić Kraszewskiego o pomoc w popularyzacji jego idei w prasie polskiej⁶¹. Konsekwentnie wysyłał mu kolejne wydania swoich publikacji, skarżąc się przy tym wciąż na Akademię Umiejętności i na Władysława Łuszczkiewicza, że na listy nie odpowiada, a jeśli już to jedynie „pliką morałów” i w konsekwencji Świecianowski nie może wydawcy dla swego kolejnego dzieła znaleźć⁶².

Niemieccy fachowcy w swych recenzjach byli mocno sceptyczni w stosunku do teorii Świecianowskiego, udowadniając, że ignoruje dorobek pokoleń architektów i badaczy architektury zajmujących się proporcjami i wymyśla teorie, wsparte na naciąganych wyliczeniach⁶³. Natomiast znacznie cieplej publikacje Świecianowskiego przyjęte zostały we Włoszech, gdzie przede wszystkim sam fakt, że znaczną część opisywanych w broszurach

dans l'univers et dans l'art suivi d'un appendice sur l'Architecture classique et de la façade d'un Monument projeté pour la ville de Rome, Warszawa 1881; idem, *La loi de l'harmonie dans l'art grec, et son application à l'architecture moderne par...*, Paris 1888; idem, *Créations harmonisées d'après l'école grecque*, Paris 1894.

56 Idem, *Die Musikalische Scala* (wstęp do wyd. 2).

57 Idem, *Architektura męska i żeńska starożytnej Grecji. Studium estetyczne*, Warszawa 1894.

58 Biblioteka Jagiellońska [BJ], Rkp. 6535 IV, *Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria III – listy z lat 1863–1887*, t. 75 (Sosnowska-Świeszczowski), k. 414–425.

59 Ibid., k. 414.

60 J.I. Kraszewski, *Listy z zakątka* (1877).

61 BJ, Rkp. 6535 IV, k. 416–417.

62 Ibid., k. 423–424.

63 H. Riemann, „*Die musikalische Scala in der Welt*” von Julius Swiecianowski, *Architect*, „*Deutsche Musik-Zeitung*” 1877, nr 32, s. 247–248; R. Neumann, *Bucherschau. La loi de l'harmonie dans l'art Grec et son application à l'architecture moderne par Jules Swiecianowski*, „*Zentralblatt der Bauverwaltung*” r. 9, 1889, nr 9, s. 88.

przykładów Świecianowski czerpał ze skarbnicy zabytków antycznych półwyspu Apenińskiego, budził aprobatę i zainteresowanie⁶⁴.

Efektom wszystkich tych działań promocyjnych było przyjęcie Świecianowskiego w poczet członków kilku ważnych włoskich instytucji. 17 lutego 1889 r. przyjęto go na członka korespondenta funkcjonującej w Rzymie pod patronatem papieskim kongregacji Insigne Artistica Congregazione dei Virtuosi al Pantheon (jej obecna nazwa to La Pontificia Insigne Accademia di Belle Arti e Lettere dei Virtuosi al Pantheon)⁶⁵. Decyzją z 27 stycznia 1890 r. został członkiem Akademii Sztuk Pięknych w Bolonii⁶⁶. Trochę dłużej trwała procedura przyjęcia Świecianowskiego w poczet członków Akademii św. Łukasza, a włoskojęzyczna publikacja Wołyńskiego o architekcie miała zapewne te starania wesprzeć⁶⁷. W staraniach tych, uwieńczonych powodzeniem w 1894 r., pośredniczył też zapewne Henryk Siemiradzki⁶⁸. Publikacje Świecianowskiego wystawiane były także na wystawach w różnych krajach, m.in. na Wielkiej Wystawie Światowej w Paryżu w 1889 r., a do polskiej prasy szybko trafiały (niewątpliwie dzięki inicjatywie autora) wieści o wyróżnieniach, dyplomach i medalach, które tam uzyskiwał⁶⁹.

Wśród wymienianych z dumą instytucji, które przyjęły go w swój poczet, pojawiła się w jego życiorysach także akademie, której funkcjonowanie było niewątpliwie finansowym oszustwem. Niejaki Jean Henri Émile Boettcher założył w Paryżu Académie Parisienne des Inventeurs Industriels et Exposants, która była nie czym innym, jak przedsięwzięciem służącym do wyłudzenia pieniędzy od naiwnych wynalazców. Każdy z właścicieli jakiegoś patentu otrzymywał list od Boettchera z informacją, że został nominowany na członka tej akademii i otrzyma złoty medal oraz dyplom potwierdzający członkostwo za jedyne 45 franków *plus porto*. Świecianowski, niewątpliwie po uiszczeniu oczekiwanej opłaty, otrzymał od tej paryskiej Akademii Wynalazców „wielki złoty medal za nowego pomysłu przyrządu do wentylacji i ogrzewania”⁷⁰.

Świecianowski dbał także o polskich czytelników, wydając swe teorie zarówno w postaci samodzielnych broszur, jak i artykułów drukowanych na łamach prasy fachowej⁷¹. Polska prasa chętnie odnotowywała ukazywanie się kolejnych publikacji, tak w polskich, jak i obcych wersjach językowych, z reguły podchodząc do ich zawartości bez entuzjazmu, ale z uwagą i przychylnością należną polskiemu badaczowi, którego zainteresowała „niwa

64 *La loi de l'harmonie dans l'art grec, et son application à l'architecture moderne par...*, „Il Diritto” 1888, nr 365.

65 J. Świecianowski, *Architektura męska*, s. 19.

66 *Ibid.*, s. 22–23.

67 A. Wołyński, op. cit.

68 J. Świecianowski, *Architektura męska*, s. 23–24; *Budowniczy tutejszy p. Juljan Świecianowski*, „Kurier Poranny” 1895, nr 52, s. 4; *Budowniczy tutejszy p. Juljusz Świecianowski...*, „Kurier Warszawski. Dodatek poranny” 1895, nr 29, s. 1.

69 *Nagrodzeni*, „Kłosa” 1889, nr 1267, s. 10; *Odznaczenie*, „Gazeta Polska” 1891, nr 246, s. 2.

70 *Polacy na obczyźnie*, „Telegraf” r. 1, 1892, nr 53, s. 3.

71 J. Świecianowski, *Co wpływa na stosunki wymiarów przestrzeni architektonicznych*, „Inżynieria i Budownictwo” 1879, nr 14, s. 118–119; idem, *Trzy pytania: czy istnieje bezwzględne piękno, czy Grecy znali jego prawa, w jaki sposób jest możebnym odrodzenie sztuki?*, „Inżynieria i Budownictwo” 1879, nr 10, s. 81, nr 13, s. 93; idem, *Co wpływa na rozwój piękna każdej miejscowości geograficznej wogóle a w szczególności na użycie barw w malarstwie*, „Inżynieria i Budownictwo” 1879, nr 20, s. 192; idem, *Skala estetyczna budownictwa greckiego i rzymskiego*, „Inżynieria i Budownictwo” 1879, nr 16, s. 143–144; idem, *Kapitel koryncki monumentu Lysikratesa w Atenach*, „Inżynieria i Budownictwo” 1880, nr 41, s. 171; idem, *Projekt domu dla sierot zostających pod opieką Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności*, „Inżynieria i Budownictwo” 1881, nr 63/64, s. 181–183; *W sprawie rytmiki w architekturze*, „Inżynieria i Budownictwo” 1882, nr 10, s. 107–108.

estetyki i filozofii natury [która – M.O.K.] leży w kraju naszym odłogiem”⁷². Jego *Musikalische Scala in der Welt* została omówiona z przychylną oceną na łamach „Przeglądu Technicznego”, „Inżynierii i Budownictwa”, „Przeglądu Tygodniowego”, a umiarkowanym zwolennikiem teorii Świecianowskiego, jak już wspomniałam, okazał się także Kraszewski⁷³. Jedynym, który podjął krytykę teorii wyłożonych w tym dziele, był Julian Zachariewicz:

wypowiedziane aksjomata przypominają mi rozumowania z czasów średniowiecznych, w których pojęć symbolicznych, geometrycznych i matematycznych w połączeniu z kabalistycznymi liczbami używano do tłumaczenia proporcji w architekturze⁷⁴.

Niemniej, analizując część dociekań Świecianowskiego dotyczących proporcji architektonicznych, z uznaniem odniósł się do wielu ustaleń szczegółowych i wreszcie do „usiłowań wyniesienia ducha do takich wyżyn”⁷⁵.

Świecianowski z biegiem lat pogłębiał niektóre wątki swojej teorii i brnął w coraz bardziej nieprawdopodobne pomysły⁷⁶. W opublikowanej w 1894 r. broszurze *Architektura męska i żeńska starożytnej Grecji* postawił tezę, iż z racji odmiennych proporcji ciała męskiego i żeńskiego skala oparta na cyfrze siedem charakteryzuje architekturę męską, żeńską zaś – cyfra osiem. Spostrzeżenia te spotkały się z ciepłymi omówieniami⁷⁷. Jednak postulat, aby we współczesnej architekturze sakralnej używać odmiennej skali w zależności od płci patrona/patronki kościoła z entuzjazmem się jednak nie spotkał, choć swój wywód Świecianowski zadedykował arcybiskupowi Wincentemu Chościak-Popielowi⁷⁸. Konstanty Wojciechowski w swej recenzji słusznie zauważył, że „propozycja jest nielogiczna, gdyż stawiamy kościoły Bogu Jedynemu a nie ŚŚ. Pańskim” a „wskrzeszanie tego, co miało swą rację bytu tylko u dawnych Greków czy Rzymian, byłoby niejako odwoływaniem do politeizmu”, wyraził więc nadzieję, że pomysły Świecianowskiego są „wynikiem pograżenia się w teozofii greckiej, a nie objawem głębokiego przekonania wewnętrznego”⁷⁹.

Świecianowski jeszcze bardziej oddalił się od racjonalizmu w rozprawce dedykowanej Siemiradzkemu *W drodze do prawdy. Studium nad wpływem woli*, w której bazując wciąż na swych przekonaniach o wzajemnych związkach wszystkich zjawisk, zagłębił się w rozważania z pogranicza spirytyzmu⁸⁰. Ta publikacja nie doczekała się jednak żadnych

72 Według: *Czarodziejska siódemka*, „Kurier Warszawski” 1889, nr 112, s. 2.

73 Krytyka i bibliografia. *Skala muzyczna w architekturze*. „Przegląd Techniczny” 1879, nr 6, s. 362–363; W. Krzeziński, *Analiza estetyczna gżemu głównego nad portykiem Panteonu i świątyni Dioskurów (dawniej Jowisza Statora) w Rzymie*, „Inżynieria i Budownictwo” 1879, nr 21, s. 201; P. Julian Świecianowski, *architekt*, „Izraelita” 1879, nr 19, s. 159; *Echa Warszawskie*, „Przegląd Tygodniowy” 1882, nr 17, s. 8; J.I. Kraszewski, *Listy z zakątka* (1877).

74 J. Zachariewicz, *O poglądach J. Świecianowskiego na harmonię w architekturze*, „Dźwignia” 1879, nr 3, s. 17–19.

75 Ibid., s. 19.

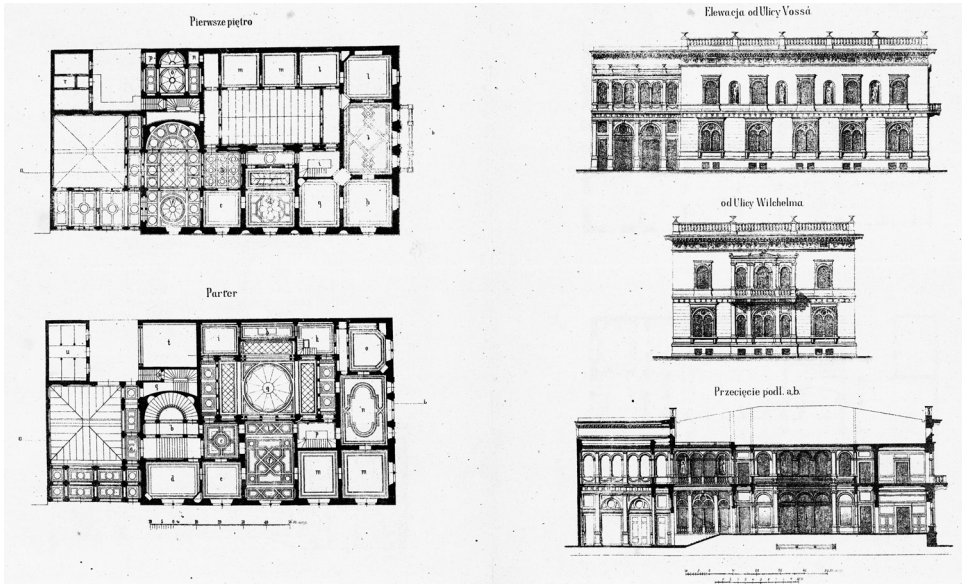
76 Idem, *Architektura męska*; idem, *W drodze do prawdy. Studium nad wpływem woli*, Warszawa 1895.

77 F.K. Martynowski, *Juliusz Świecianowski. Architektura męska i żeńska starożytnej Grecji*, „Przegląd Tygodniowy” 1894, nr 19, s. 222–223; J.I. Kraszewski, *Listy z zakątka*, „Biesiada Literacka” t. 13, 1882, nr 335, s. 342; H.P., *Architektura męska i żeńska w starożytnej Grecji*, „Gazeta Polska” 1894, nr 69, s. 3.

78 St.H., *Piśmiennictwo i sztuka. Architektura męska i żeńska*, „Słowo” 1894, nr 83, s. 2; K. W.[ojciechowski], *J. Świecianowski, architekt. Architektura męska i żeńska...*, „Przegląd Techniczny” 1894, nr 4, s. 86; W. Kloss, *Architektura męska i żeńska starożytnej Grecji*, „Niwa” 1894, nr 12, s. 281–283; M. Kowalczyk, *Świecianowski Juliusz. Architektura męska i żeńska starożytnej Grecji*, „Kwartalnik Historyczny” 1895, nr 1, s. 64–66.

79 K. W.[ojciechowski], *J. Świecianowski, architekt*, s. 86.

80 J. Świecianowski, *W drodze do prawdy*, Warszawa 1895.

Ryc. 6. Juliusz Świecianowski, Projekt pałacu Alberta Borsiga w Berlinie. (Źródło: *Pałac A. Borsiga w Berlinie*, „Inżynieria i Budownictwo” 1879, nr 23, pl. 38–39)

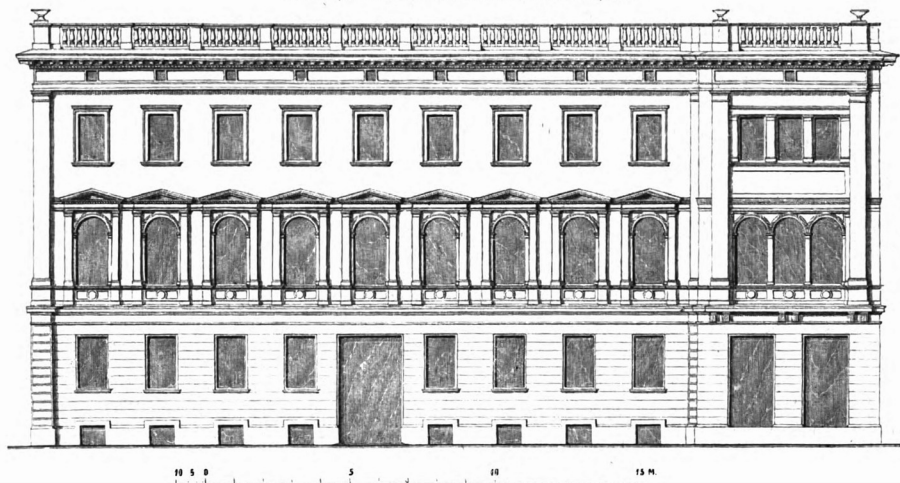
recenzji. Wydaje się, że Świecianowski opracował jeszcze inne broszury, które anonsował na okładkach swoich wydawnictw, ale niestety nie udało mi się ich odnaleźć, nigdzie też nie natrafiłam na ich jakkolwiek recepcję⁸¹.

Obserwacje i ustalenia dotyczące skali i proporcji w architekturze poczynione przez Świecianowskiego miały w jego mniemaniu stać się podstawą projektowania architektonicznego. Jeszcze podczas pobytu w Berlinie sam podejmował takie próby. Pierwsza dotyczyła projektu pałacu Alberta Borsiga w Berlinie u zbiegu Wilhelm- i Vosstrasse⁸². Trudno określić, jaki był udział Świecianowskiego w postaniu tej nieistniejącej już budowli, bo w historiografii niemieckiej przyjmuje się, że pałac został zaprojektowany przez Richarda Lucae (z wykorzystaniem konkursowego projektu firmy architektonicznej Ebe&Benda) i zbudowano go w latach 1875–1877⁸³. Opublikowane w 1876 r. w niemieckiej prasie fachowej rysunki Świecianowskiego ukazują inną wersję elewacji niż realizacyjna. W obu wersjach pałac utrzymany był w stylu włoskiego renesansu, ale w realizacyjnej okna obu kondygnacji zwieńczone były naczółkami, których u Świecianowskiego brak. Najpewniej młodemu polskiemu architektowi przypadła jedynie rola pomocnika w biurze Lucae, którą w swych późniejszych publikacjach nieco wyolbrzymiał. W rysunku fasady starał się utrzymać proporcje oparte na module siedmiokrotności, ale trudno uznać jego poczynania za udane.

81 Idem, *Die Religion als Grundlage der Gesetze einer allgemeinen Harmonie*, Berlin 1891; idem, *The Egg of Columbus and the Laws of Nature*, 1893 [wersja polska pt.: *Jajko Kolumbowe wobec praw natury*, miała w 1895 r. być „pod prasą”]. O publikacjach tych wspominał, jednakże z drugiej ręki, F. Kucharzewski, *Piśmiennictwo techniczne polskie*, t. 1, *Architektura*, t. 2, *Inżynieria z miernictwem. Sprostowania i uzupełnienia. Index*, Warszawa 1911 (odbitka z „Przeglądu Technicznego” 1908, 1910, 1911), s. 44–45.

82 J. Świecianowski, *Entwurf zum Palais A. Borsig*, „Romberg's Zeitschrift für praktische Baukunst” 1876, z. 6–7; *Pałac A. Borsiga w Berlinie*, „Inżynieria i Budownictwo” 1879, nr 23, s. 228–229, pl. 38–39.

83 *Berlin und seine Bauten. Privatbauten*, Berlin 1896, s. 118–120.

Ryc. 7. Juliusz Świecianowski, projekt fasady kamienicy Jaegera w Berlinie. (Źródło: *Wohnhaus des Herrn Otto Jaeger an der Choriner und Zehdenicker Str, Berlin. Entworfen von J. Swieczanowski, Architect*, „Baugewerks Zeitung” 1877, nr 94, s. 704)

Drugim dziełem Świecianowskiego z okresu berlińskiego był projekt opublikowany w 1877 r. na łamach „Baugewerks Zeitung” kamienicy narożnej u zbiegu Choriner i Zehdenicker Str. sporządzony na zamówienie Otto Jaegera⁸⁴. Projekt zaopatrzonej został w szczególności opis, anonimowy wprawdzie, ale z dużym prawdopodobieństwem pióra samego Świecianowskiego lub sporządzony pod jego dyktando. Z opisu tego wynika, że elewacje budynku są „owocem teoretycznych studiów ich twórcy, opublikowanych przez niego w niedawno wydanym dziele *Die musikalische Skala*”⁸⁵. Dwupiętrowy dom zajmował nieforemną parcelę położoną w ostrym zbiegu ulic, co zadecydowało o zaprojektowaniu ściętego narożnika z pięcioosiową fasadą z wejściem głównym⁸⁶. Architekt zakomponował fasady w duchu włoskiego renesansu stosując się do swoich teorii, mocno wspartych pochwałami w tekście artykułu, ale i tym razem trudno uznać ostateczny efekt za wyróżniający się pośród masowej produkcji architektonicznej berlińskich kamienic tego czasu.

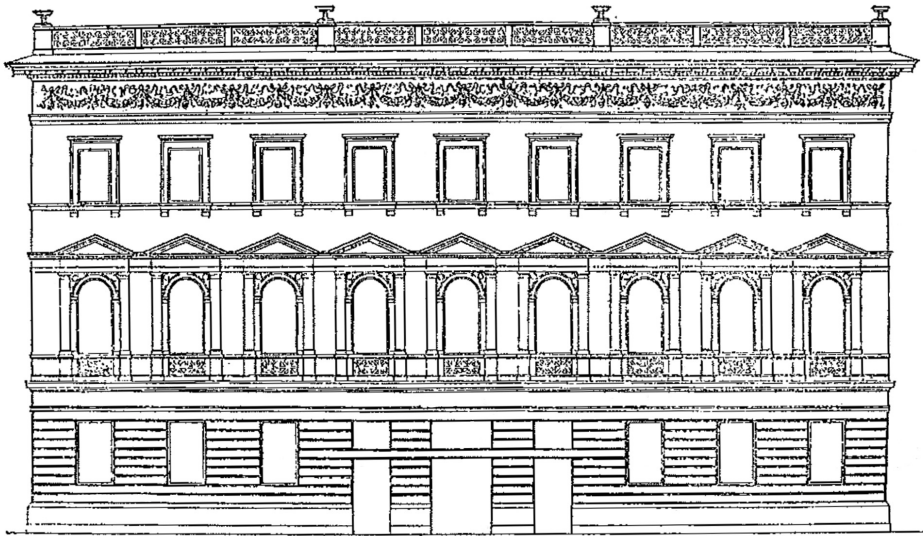
Po powrocie do Polski Świecianowski kilkakrotnie zaistniał w świadomości społecznej jako projektant. W 1884 r. opublikował projekt neorenesansowego pałacu miejskiego w Warszawie, niestety bez podania nazwiska zleceniodawcy ani inwestora⁸⁷. Z pozoru efektowny projekt razi wieloma błędami, a złożenie rysunków nie daje spójnego obrazu projektowanej budowli, nie zgadzają się bowiem wysokości kondygnacji, rozmieszczenie balkonów itp. Świecianowski zakładał wzniesienie rozległej rezydencji wpasowanej w ciągłą zabudowę przyuliczną z korpusem od frontu i trzema skrzydłami skupionymi wokół dziedzińca wewnętrznego. Komunikację pionową zapewniała paradna klatka schodowa

84 *Wohnhaus des Herrn Otto Jaeger an der Choriner und Zehdenicker Str, Berlin. Entworfen von J. Swieczanowski, Architect*, „Baugewerks Zeitung” 1877, nr 94, s. 704–705.

85 *Ibid.*, s. 704.

86 *Ibid.*

87 *Wohnhaus in Warschau*, „Deutsches Baugewerksblatt” 1884, nr 32, s. 501–502, nr 33, s. 517–518.

Ryc. 8. Juliusz Świecianowski, projekt fasady domu w Warszawie. (Źródło: *Wohnhaus in Warschau*, „Deutsches Baugewerksblatt” 1884, nr 32, s. 517–518)

na prawo od bramy przejazdowej i dwie służbowe w tylnych narożnikach. Nie opublikowano legendy objaśniającej funkcje poszczególnych pomieszczeń, ale wydaje się, że na parterze tylnego skrzydła mieściła się wozownia i stajnie. Układ wnętrz był typowy – w korpusie dwutraktowy, a w skrzydłach półotraktowy z ciągami ciemnych korytarzy wzdłuż ścian ogniowych. W rozplanowaniu korpusu wyróżniały się salony w wewnętrznych narożnikach – w lewym kolisty, a w prawym podłużny zakończony półkoliście. Faszada była absolutnie banalna, oparta na schemacie palladiańskim z boniowanym pasowo parterem, oknami pierwszego piętra – *piano nobile* – oprawnymi w pilastry i trójkątne naczółki oraz skromnym *mezzaninem*, nad którym rozciągało się efektowne zwieńczenie w postaci szerokiego fryzu girlandowo-bukranionowego, wyładowanego gzymsu i balustradowej attyki. Najdziwniejszym elementem fasady była bezportalowa, trójprzelotowa partia wjazdu i wejścia głównego, całkowicie pozbawiona oprawy.

W 1885 r. odbył się drugi konkurs na projekt pomnika Adama Mickiewicza w Krakowie⁸⁸. Świecianowski wprawdzie w samym konkursie udziału nie wziął, ale sporządził szkic do projektu, który wystawiono na wystawie pokonkursowej i opublikowano w prasie⁸⁹. Zaproponował rozwiązanie oparte na pomysle Jana Matejki, który w pierwszym konkursie, w 1881 r. zaproponował wystawienie monumentu w postaci wyniosłej kolumny zwieńczonej postacią „ideału Poezji” i otoczonej u podstawy sporą grupą rozmaitych alegorii, personifikacji i bohaterów utworów mickiewiczowskich. Świecianowski na szczycie kolumny ustawił „ideał wieszca” a u podstawy trzy siedzące postaci kobiece personifikujące:

88 P. Szubert, *Pomnik Adama Mickiewicza w Krakowie – idea i realizacja*, [w:] *Dzieła czy kicz*, red. E. Grabska, T.S. Jaroszewski, Warszawa 1981, s. 159–242.

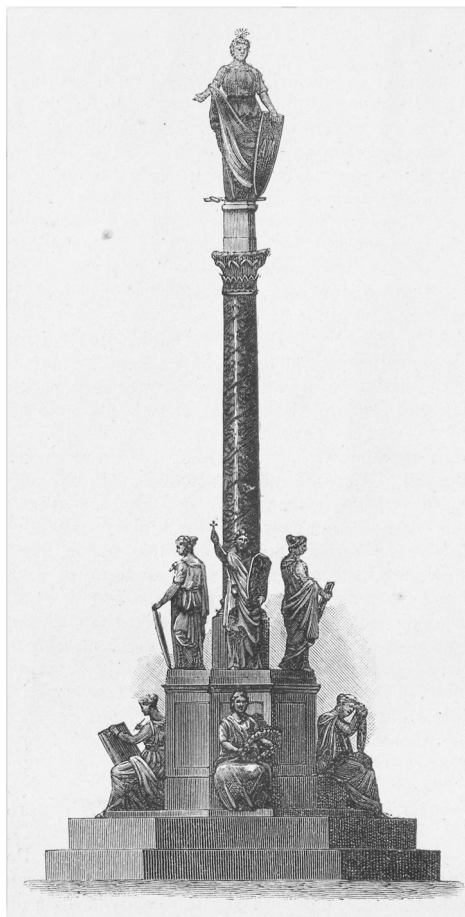
89 *Projekta na pomnik Mickiewicza*, „Kłosy” 1885, nr 1030, s. 200, 207.

1. Miłość Boga, (Religią), która trzyma wieniec na łonie (dar Religii za spełnione posłannictwo), 2. Miłość bliźniego (społeczeństwo) z księgą w ręku (historią, darem ludzkości) i 3. Miłość prawdy, z portretem wieszczka⁹⁰.

Powyżej architekt umieścił stojące postaci dzierżące tarcze: „trzy gracje, przedstawiające trzy plemiona, opiewane przez wieszczka”⁹¹.

W 1889 r. prasa donosiła o jego projekcie odbudowy spalonego kościoła w Popkowicach, który sporządził bezpłatnie w darze dla pokrzywdzonej parafii⁹². W 1892 r. Świecianowski zaangażowany był w projektowanie powiększenia i wyposażenia w trzy nowe ołtarze kościoła w Strzegocinie pod Kutnem⁹³. Nic z tego nie wyszło, lecz projekty tych ołtarzy, wykonane oczywiście z zastosowaniem skali szczegółowo opisanych w broszurach teoretycznych, znalazły omówienie w prasie fachowej i pojawiły się w jego publikacji jako ilustracje⁹⁴. Spod ręki Świecianowskiego wyszedł też projekt pieca zaprojektowanego z zastosowaniem odpowiednich proporcji, a także willi w stylu zakopiańskim we współpracy z Witoldem Krzesińskim⁹⁵. Zarówno projekty ołtarzy, pieców, jak i willi

„na podstawie motywów podhalskich” wystawił w 1894 r. na konkursowej wystawie architektonicznej w warszawskim Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych, ale bez większego powodzenia⁹⁶. Niestety wszystkie propozycje były boleśnie banalne i choć zaprojektowane zgodnie z przyjętą przez autora skalą, to w istocie niezgrabne. Wojciechowski nie zostawił

Ryc. 9. Juliusz Świecianowski, projekt pomnika Mickiewicza w Krakowie. (Źródło: *Projekta na pomnik Mickiewicza*, „Kłosy” 1885, nr 1030, s. 200)

90 Ibid, s. 207.

91 Ibid.

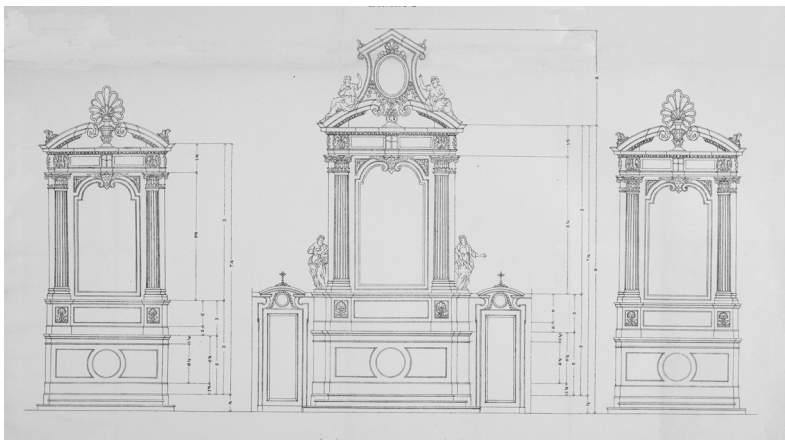
92 *Do Czytelników „Zorzy”, „Zorza”* 1889, nr 46, s. 2–3. Kościół odbudowano, powiększając go, przesklepiając i dostawiając kruchtę z nową fasadą do 1892 r., por. A.U. Wnuk-Bednarczyk, *Parafia Popkowice – dzieje wspólnoty i wartości kulturowe*, Popkowice 2020, s. 25–26.

93 *Strzegocin*, „Kurier Codzienny” 1892, nr 341, s. 3; *Przebudowa kościoła*, „Kurier Warszawski” 1893, nr 182, s. 4; *W sprawie kościoła*, „Kurier Warszawski” 1893, nr 193, s. 4; J. Świecianowski, *Ołtarz wielki do kościoła w Strzegocinie pod Kutnem*, „Przegląd Techniczny” 1893, nr 6, s. 125–126.

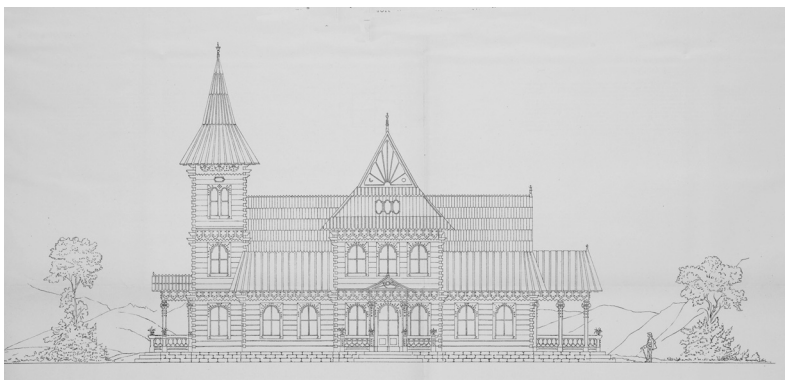
94 J. Świecianowski, *Architektura męska*, tabl. 4.

95 Ibid., tabl. 5–6.

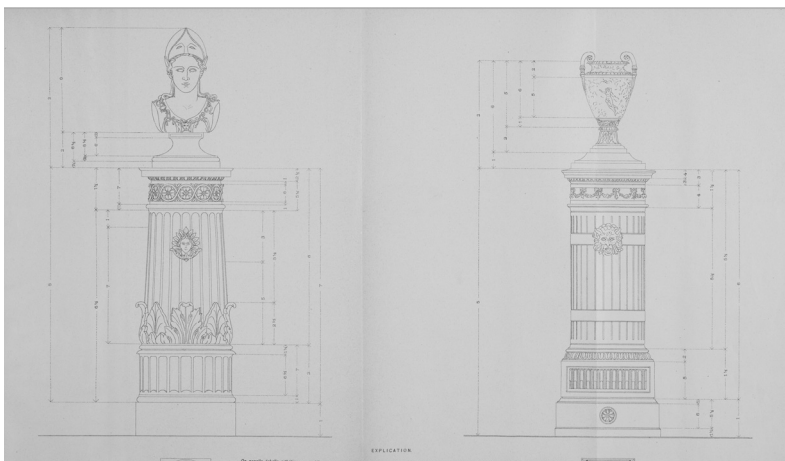
96 *Konkurs architektoniczny*, „Kurier Warszawski” 1894, nr 8, s. 5.

Ryc. 10. Juliusz Świecianowski, projekty trzech ołtarzy dla kościoła wiejskiego. (Źródło: J. Świecianowski, *Créations harmonisées d'après l'école grecque*, Paris 1894, tabl. 4)

Ryc. 11. Juliusz Świecianowski, projekt willi w stylu zakopiańskim. (Źródło: J. Świecianowski, *Créations harmonisées d'après l'école grecque*, Paris 1894, tabl. 5)

Ryc. 12. Juliusz Świecianowski, projekt dekoracyjnego pieca wentylacyjno-grzewczego. (Źródło: J. Świecianowski, *Créations harmonisées d'après l'école grecque*, Paris 1894, tabl. 6)

suchej nitki na tych projektach, a zwłaszcza rysunku ołtarza głównego dla Strzegocina, któremu zarzucił brak przestrzegania wymogów kanonicznych, uznał też, że

kolumny nadstawy ołtarzowej są za grube, bazy i kapitele nieproporcjonalne i nieładnych profili, ozdoby w filungach piedestałowych bez wdzięku, belkowanie, a przede wszystkim architrav za słaby⁹⁷.

Spory rozgłos natomiast przyniosła Świecianowskiemu próba zaprojektowania kapiteli w stylu rodzimym⁹⁸. Architekt podjął próbę wykreowania dwóch głowic w oparciu o schemat kapitelu kompozytowego, ale ozdobionych roślinami pospolitymi na ziemiach polskich; jeden z kapiteli ozdobiony został pierwiosnkami a drugi – „kapitel z kwiatów słowiańskiej flory – dzwonkami, kocanką i liśćmi mniszka pospolitego, czyli mlecza”⁹⁹. Oczywiście ich proporcje oparte były na proporcjach popularyzowanej przez autora skali – ten pierwszy na liczbie siedem a drugi na liczbie osiem. Pomysł się spodobał, prasa chętnie o nim pisała dodając, że owe kapitele to część większego projektu ornamentyki „któraby mogła być w właściwym charakterze użytą w projektowanym pomniku dla Mickiewicza”¹⁰⁰. Świecianowski jak zawsze zadbał o odpowiednich adresatów, tym razem ofiarowując projekt kapiteli Kraszewskiemu, nie omieszkując i tym razem podać do gazet listu z podziękowaniem od pisarza za ten dar¹⁰¹. Gdy na dłuższą metę nikt się tym projektem nie zainteresował, architekt wrócił do niego jeszcze raz publikując zmodyfikowane nieco rysunki w „Tygodniku Ilustrowanym”¹⁰². Chyba jednak nikt nie zdecydował się wyrzeźbić takich kapiteli i zastosować w praktyce.

Świecianowski zajmował się sporadycznie publicystyką architektoniczną, publikując omówienia projektów, swoich kolegów po fachu¹⁰³. Pisał też na temat realizowanych aktualnie projektów, proponując swoje rozwiązania, jak np. w odniesieniu do domu sierot, wznoszonego przez Warszawskie Towarzystwo Dobroczynności¹⁰⁴. Niewątpliwie wykorzystywał fakt posiadania uprawnień budowlanych i zarabiał przyjmując nadzory, o czym zaświadcza szczątkowo publikowana lista pozwoleń budowlanych, m.in. we wrześniu 1898 r. nadzorował budowę w cyrkule 12, przy nieruchomości przy Nowomiejskiej 15 (nr hip. 172)¹⁰⁵.

Gdy zmarł, w prasie ukazały się liczne nekrologi, ale wszystkie dość lakoniczne, wspominające ogólnikowo, że „był pracownikiem uczonym i bardzo pomysłowym”¹⁰⁶, „niezmiernie oryginalny w swych poglądach [...] a nowość wygłaszanych teorii i obrobienie

97 K. Wojciechowski, *Wystawa konkursowa z działu architektury w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych w Królestwie Polskim*, „Przegląd Techniczny” 1894, nr 2, s. 51–52.

98 J. Świecianowski, *Kapitele z kwiatów rodzimych*, „Przegląd Techniczny” 1883, nr 6, s. 132–133; *Kapitele z kwiatów miejscowej flory, Juliusza Świecianowskiego architekta*, „Tygodnik Ilustrowany” 1885, nr 126, s. 342.

99 J. Świecianowski, *Kapitele z kwiatów*, s. 132.

100 Cz., *Znany architekt p. J. Świecianowski*, „Tygodnik Powszechny” 1883, nr 27, s. 431; por. też: *Z dziedziny sztuki*, „Kurier Warszawski” 1883, nr 171, s. 3.

101 *Od Kraszewskiego otrzymał w tych dniach p. Świecianowski*, „Kurier Warszawski” 1883, nr 326a, s. 2.

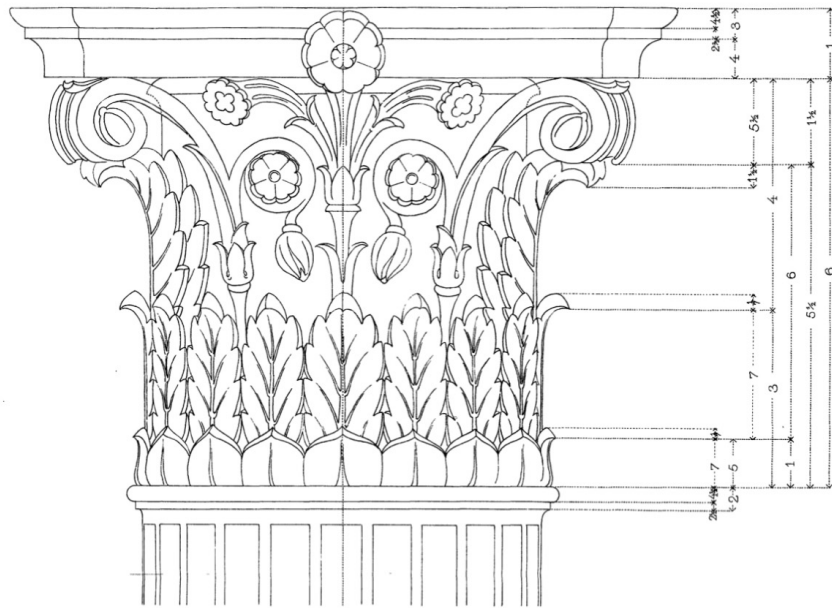
102 *Kapitele z kwiatów*.

103 J. Ś. [Świecianowski], *Dom p. Kaz. Granzowa przy ul. Królewskiej, wykonany przez budowniczego W. Lanciego*, „Inżynieria i Budownictwo” 1881, nr 52, s. 35; idem, *Plan kościoła parafialnego w Goworowie F. Nowickiego*, *Architekta*, „Inżynieria i Budownictwo” 1881, nr 55/56, s. 66; idem, *Konkurs na projekt narodowego pomnika dla Wiktora Emanuela*, „Nowiny” 1882, nr 71, s. 5–6.

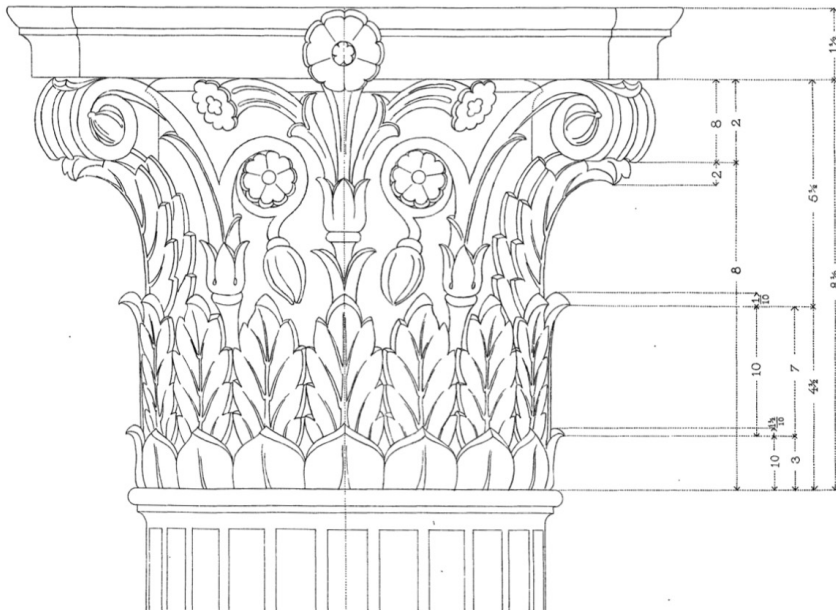
104 Idem, *Projekt domu dla sierot*.

105 *Lista*, „Warszawska Gazeta Policyjna” 1898, nr 238, s. 2.

106 *Wspomnienie. Onegdaj zakończył życie*, s. 3.

Échelle 10

Ryc. 13. Juliusz Świecianowski, projekt kapiteli z motywami roślin rodzimych. (Źródło: J. Świecianowski, *La loi de l'harmonie dans l'art grec, et son application à l'architecture moderne par...*, Paris 1888, tabl. 17)

odrębne sprawy, że prace ś. p. Świecianowskiego robiły duże wrażenie w szerszych kołach czytelników”¹⁰⁷. Pisano też, że: „lubo budowniczy z zawodu, mało zajmował się praktyką, a natomiast posiadając szerokie ukształcenie ogólne, wysnuwał oryginalne teorie estetyczne i etyczne i obmyślał różne wynalazki”¹⁰⁸.

Po śmierci został szybko zapomniany. Jego teorie nie znalazły wyznawców, publikacje pokrył kurz, a praktyczne wynalazki szybko zostały wyparte przez nowocześniejsze rozwiązania pojawiające się wraz z postępem technicznym. Przeszedł do historii jako dziwak i wizjoner, filozof naiwnie szukający uniwersalnych odpowiedzi i prawd rządzących światem a jednocześnie pragmatyczny wynalazca, rozwiązujący aktualne problemy higieniczne generowane przez cywilizację wielkich miast.

Te dwie skrajne w jego pojęciu stanowiły jednię. Uważał, że idealna harmonia zgrzywająca w jednolity system całą otaczającą nas rzeczywistość była zagrożona przez szkodliwe miazmaty wydobywające się z fekaliów, dołów kloacznych, zawilgoconych murów, brudu i rozkładających się pod ziemią zwłok. Aby ochronić świat zmysłów i piękna należało uwolnić Ziemię od owych miazmatów, a najwłaściwszą drogą do osiągnięcia tego celu był rozwój sztuki higieny, wdrażanie do użytku urządzeń i aparatów, które pozwalały na osuszanie murów, „pudretowanie” fekaliów, dezynfekcję starej odzieży, spalanie zużytych opatrunków, czy wreszcie kremowanie zwłok¹⁰⁹. Działalność inżyniersko-wynalazcza Świecianowskiego tym samym zyskiwała właściwy, idealistyczny wymiar, ratowała świat i jego piękno od zniszczenia¹¹⁰.

Wydaje się jednak, że największy talent miał w dziedzinie marketingu i autopromocji, dbając o stałą obecność swoich teorii i wynalazków w obiegu prasowym, podtrzymując zainteresowanie swoimi odkryciami ciągłą aktywnością wystawienniczą i reklamową, a przede wszystkim publikując w różnych językach i pracowicie rosyłając wszystkie swoje dzieła do starannie dobranych adresatów, gwarantujących przynajmniej minimalne zainteresowanie tematem i osadzonych na stanowiskach, które rokowały w pozyskiwaniu tytułów honorowych, medali i wyróżnień, członkostw w akademiach, a przynajmniej listów z mniej lub bardziej zdawkowymi podziękowaniami.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Oddział w Koninie [APP], zesp. 54/752/0 *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Grabienice (pow. koniński)*, sygn. 54/752/0/6.1/22 *Księga urodzeń, małżeństw i zgonu, 1834 r.*, poz. 26.
- Archiwum Państwowe w Warszawie [APW], zesp. 72/1219/0 *Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Wszystkich Świętych w Warszawie*, sygn. 72/1219/0/-103 *Akta małżeństw i zgonów, 1900 r.*, poz. 544.

107 Zmarli. *W sobotę zmarł*, s. 2.

108 Ś.p. Juliusz Świecianowski, „Kurier Warszawski” 1900, nr 165, s. 6.

109 J. Świecianowski, *Aparaty suszarniane*, s. 3.

110 A. Czyżewski, *Trzewia Lewiatana*, s. 133–134.

Biblioteka Jagiellońska [BJ], Rkp. 6535 IV, *Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria III – listy z lat 1863–1887, t. 75 (Sosnowska-Świszczowski).*

Źródła drukowane

- Berlin und seine Bauten. Privatbauten*, Berlin 1896.
- Budowniczy tutejszy*, „Gazeta Polska” 1886, nr 5, s. 3.
- Budowniczy tutejszy p. Juljan Świecianowski*, „Kurier Poranny” 1895, nr 52, s. 4.
- Budowniczy tutejszy p. Juljusz Świecianowski...*, „Kurier Warszawski. Dodatek poranny” 1895, nr 29, s. 1.
- Cz., *Znany architekt p. J. Świecianowski*, „Tygodnik Powszechny” 1883, nr 27, s. 431.
- Czy system projektowanej kanalizacji dla m. Warszawy przez p. Lindleya ma racje bytu?*, „Inżynieria i Budownictwo” 1881, nr 54, s. 55.
- Die Feuerbestattung. Den Besuchern des Berliner Gewerbe-Ausstellung 1897 gewidmet*, Berlin 1896.
- Die Städtereinigung. Einleitung, Abfuhrsysteme, Kanalisation*, red. R. Blasius, F.W. Büsing, Jena 1894 (*Handbuch der Hygiene*, t. 2, cz. 1).
- Die Verwerthung der Städtischen Fäcalien*, red. E. Heiden, A. Mueller, K. Kangsdorf, Hannover 1885.
- Do Czytelników „Zorzy”*, „Zorza” 1889, nr 46, s. 2–3.
- Dworzec terespolski*, „Słowo” 1891, nr 22, s. 3.
- Echa Warszawskie*, „Przegląd Tygodniowy” 1882, nr 17, s. 8.
- Echa Warszawskie*, „Przegląd Tygodniowy” 1900, nr 25, s. 247.
- H.P., *Architektura męska i żeńska w starożytnej Grecji*, „Gazeta Polska” 1894, nr 69, s. 3.
- J.K.J., *Aparaty suszarniane dla obsługi ustępów i kanałów ściekowych*, „Czasopismo Techniczne” 1884, nr 2, s. 19–20.
- „Jedlin” Zakład dezynfekcyjny*, „Kurier Warszawski” 1887, nr 335, s. 8.
- Kamera dezynfekcyjna*, „Gazeta Polska” 1885, nr 269, s. 2.
- Kamera dezynfekcyjna*, „Kurier Codzienny” 1886, nr 194, s. 3.
- Kapitele z kwiatów miejscowej flory, Juliusza Świecianowskiego architekta*, „Tygodnik Ilustrowany” 1885, nr 126, s. 342.
- Kloss W., *Architektura męska i żeńska starożytnej Grecji*, „Niwa” 1894, nr 12, s. 281–283.
- Konkurs architektoniczny*, „Kurier Warszawski” 1894, nr 8, s. 5.
- Kowalczyk M., *Świecianowski Juliusz. Architektura męska i żeńska starożytnej Grecji*, „Kwartalnik Historyczny” 1895, nr 1, s. 64–66.
- Kraszewski J.I., *Listy z zakątka*, „Biesiada Literacka” t. 4, 1877, nr 83, s. 87–88.
- Kraszewski J.I., *Listy z zakątka*, „Biesiada Literacka” t. 13, 1882, nr 335, s. 342.
- Krokozyński W., *Wyczytawszy w pismach warszawskich*, „Kurier Warszawski” 1886, nr 49b, s. 6.
- Krytyka i bibliografia. Skala muzyczna w architekturze*, „Przegląd Techniczny” 1879, nr 6, s. 362–363.
- Krzeziński W., *Analiza estetyczna gżemu głównego nad portykiem Panteonu i świątyni Dioskurów (dawniej Jowisza Statora) w Rzymie*, „Inżynieria i Budownictwo” 1879, nr 21, s. 201.
- Kucharzewski F., *Piśmiennictwo techniczne polskie*, t. 1, *Architektura*, t. 2, *Inżynieria z mierznictwem. Sprostowania i uzupełnienia. Index*, Warszawa 1911 (odbitka z „Przeglądu Technicznego” 1908, 1910, 1911).

- La loi de l'harmonie dans l'art grec, et son application à l'architecture moderne par...*, „Il Diritto” 1888, nr 365.
- Lista, „Warszawska Gazeta Policyjna” 1898, nr 238, s. 2.
- Martynowski F.K., *Juliusz Świecianowski. Architektura męska i żeńska starożytnej Grecyi*, „Przegląd Tygodniowy” 1894, nr 19, s. 222–223.
- Nagroda postępu*, „Kurier Codzienny” 1889, nr 74, s. 8.
- Nagrodzeni*, „Kłosa” 1889, nr 1267, s. 10.
- Następujący uczniowie Szkół...*, „Gazeta Codzienna” 1858, nr 56, s. 1
- Następujący Uczniowie Szkół...*, „Gazeta Codzienna” 1859, nr 312, s. 1–2.
- Następujący Uczniowie Szkół...*, „Kurier Warszawski” 1858, nr 303, s. 1597.
- Następujący Uczniowie Szkół...*, „Kurier Warszawski” 1859, nr 310, s. 1670.
- Neumann R., *Bucherschau. La loi de l'harmonie dans l'art Grec et son application à l'architecture moderne par Jules Swiecianowski*, „Zentralblatt der Bauverwaltung” r. 9, 1889, nr 9, s. 88.
- Nowy piec i suszarnie*, „Doniesienia Warszawskie” 1882, nr 114, s. 3.
- Nowy przyrząd*, „Gazeta Polska” 1884, nr 168, s. 3.
- Obliczanie kosztów*, „Kurier Codzienny” 1886, nr 45, s. 2.
- Od Kraszewskiego otrzymał w tych dniach p. Świecianowski*, „Kurier Warszawski” 1883, nr 326a, s. 2.
- Od redakcji*, „Inżynieria i Budownictwo” 1880, nr 47/48, s. 225–226.
- Odnaczenie*, „Gazeta Polska” 1891, nr 246, s. 2.
- Offizieller Katalog für die Allgemeine Deutsche Ausstellung auf dem Gebiete der Hygiene und des Rettungswesens*, Berlin 1883.
- P. Juliusz Świecianowski otrzymał...*, „Kurier Warszawski” 1880, nr 160, s. 4.
- P. Juljan Świecianowski, architekt*, „Izraelita” 1879, nr 19, s. 159.
- Pałac A. Borsiga w Berlinie*, „Inżynieria i Budownictwo” 1879, nr 23, s. 228–229, pl. 38–39.
- Patentowane aparaty higieniczne*, „Kurier Warszawski” 1884, nr 186, s. 9.
- Piec do suszenia odchodów miejskich pomysłu Architekta Jul. Ś. i S. A.*, „Inżynieria i Budownictwo” 1881, nr 59, s. 104.
- Piec do spalania opatrunków*, „Kurier Poranny” 1885, nr 12, s. 3.
- Piec kaloryferowo-wentylacyjny z cegły i kafla podług rysunku arch. J. Świecianowskiego*, „Inżynieria i Budownictwo” 1881, nr 53, s. 43–44.
- Piece służące do ogrzewania, wentylacji i osuszania wilgotnych mieszkań*, „Inżynieria i Budownictwo” 1882, nr 7–8, s. 79.
- Pogrzeby*, „Kurier Poranny” 1900, nr 169, s. 3.
- Polacy na obczyźnie*, „Telegraf” r. 1, 1892, nr 53, s. 3.
- Projekta na pomnik Mickiewicza*, „Kłosa” 1885, nr 1030, s. 200, 207.
- Prus B., *Kroniki*, t. 9, Warszawa 1960.
- Przebudowa kościoła*, „Kurier Warszawski” 1893, nr 182, s. 4.
- Riemann H., *„Die musikalische Scala in der Welt” von Julius Swiecianowski, Architect*, „Deutsche Musik-Zeitung” 1877, nr 32, s. 247–248.
- St.H., *Piśmiennictwo i sztuka. Architektura męska i żeńska*, „Słowo” 1894, nr 83, s. 2.
- Stosownie do powszechnego życzenia...*, „Kurier Warszawski” 1857, nr 164, s. 889–890.
- Strzegocin*, „Kurier Codzienny” 1892, nr 341, s. 3.

- Suszarnia bielizny i piece wentylacyjne, „Kurier Poranny” 1886, nr 81, s. 3.
- Swiecianowski J., *Créations harmonisées d'après l'école grecque*, Paris 1894.
- Swiecianowski J., *Die Musikalische Scala in der Welt. Mit einem Auszug aus dem gekronten Werke: Die asthetische Scala der griechischen und romischen Baukunst (Entstehung und Analyse der griechischen Kunstformen)*, von..., Berlin 1877.
- Swiecianowski J., *Drei Fragen: Gibt es eine absolute Schönheit? Kannte der Grieche ihre Gesetze? Wie ist eine Wiedergeburt der Kunst Möglich?*, Berlin 1877.
- Swiecianowski J., *Entwurf zum Palais A. Borsig*, „Romberg's Zeitschrift fur praktische Baukunst” 1876, z. 6–7.
- Swiecianowski J., *Essai sur l'échelle musicale comme loi de l'harmonie dans l'univers et dans l'art suivi d'un appendice sur l'Architecture classique et de la façade d'un Monument projeté pour la ville de Rome*, Warszawa 1881.
- Swiecianowski J., *La loi de l'harmonie dans l'art grec, et son application à l'architecture moderne par...*, Paris 1888.
- Swiecianowski J., *Scale estétique de l'architecture grecque et romaine*, Berlin 1876.
- Ś.p. Juliusz Świecianowski, „Kurier Warszawski” 1900, nr 165, s. 6.
- Świecianowski J., *Aparaty suszarniane dla obsługi ustępów i kanałów ściekowych*, Warszawa 1883.
- Świecianowski J., *Appareils de dessiccation pour les matières fécales appliqués aux latrines et aux égouts*, Warszawa 1883.
- Świecianowski J., *Architektura męska i żeńska starożytnej Grecji. Studium estetyczne*, Warszawa 1894.
- Ś.[wiecianowski] J., *Co pomaga szerzeniu się chorób epidemicznych?*, „Inżynieria i Budownictwo” 1881, nr 50, s. 15.
- Świecianowski J., *Co wpływa na rozwój piękna każdej miejscowości geograficznej wogóle a w szczególności na użycie barw w malarstwie*, „Inżynieria i Budownictwo” 1879, nr 20, s. 192.
- Świecianowski J., *Co wpływa na stosunki wymiarów przestrzeni architektonicznych*, „Inżynieria i Budownictwo” 1879, nr 14, s. 118–119.
- Świecianowski J., *Die Religion als Grundlage der Gesetze einer allgemeinen Harmonie*, Berlin 1891.
- Ś.[wiecianowski] J., *Dom p. Kaz. Granzowa przy ul. Królewskiej, wykonany przez budowniczego W. Lanciego*, „Inżynieria i Budownictwo” 1881, nr 52, s. 35.
- Świecianowski J., *Doprowadzenie powietrza do przyrządów do ogrzewania mieszkań służących. Poprawka przyrządu do ogrzewania wodą gorącą sali jadalnej dla robotników w fabryce żelaza A. Borsiga w Moabicy N 13*, „Inżynieria i Budownictwo” 1880, nr 40, s. 164–165.
- Świecianowski J., *Kapitel koryncki monumentu Lysikratesa w Atenach*, „Inżynieria i Budownictwo” 1880, nr 41, s. 171.
- Świecianowski J., *Kapitele z kwiatów rodzimych*, „Przegląd Techniczny” 1883, nr 6, s. 132–133.
- Świecianowski J., *Konkurs na projekt narodowego pomnika dla Wiktora Emanuela*, „Nowiny” 1882, nr 71, s. 5–6.
- Świecianowski J., *Łazienki ludowe dla Warszawy*, „Kurier Codzienny” 1890, nr 106, s. 3–4.

- Świecianowski J., *Ogrzewanie z przewietrzaniem*, „Ogrodnik Polski” 1893, nr 16, s. 373–374.
- Świecianowski J., *Oftarz wielki do kościoła w Strzegocinie pod Kutnem*, „Przegląd Techniczny” 1893, nr 6, s. 125–126.
- Świecianowski J., *Piec do wentylacji i osuszania mieszkań*, „Inżynieria i Budownictwo” 1880, nr 38, s. 150–151.
- Ś.[wiecianowski] J., *Plan kościoła parafialnego w Goworowie F. Nowickiego*, *Architekta*, „Inżynieria i Budownictwo” 1881, nr 55/56, s. 66.
- Świecianowski J., *Projekt domu dla sierot zostających pod opieką Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności*, „Inżynieria i Budownictwo” 1881, nr 63/64, s. 181–183.
- Świecianowski J., *Skala estetyczna budownictwa greckiego i rzymskiego*, „Inżynieria i Budownictwo” 1879, nr 16, s. 143–144.
- Świecianowski J., *Suszarnie rolnicze*, „Kurier Codzienny” 1890, nr 73, s. 3.
- Świecianowski J., *The Egg of Columbus and the Laws of Nature*, 1893.
- Świecianowski J., *Trocken-Apparate zur Bedienung der Abtrittsanlagen u. der Abflusskanäle*, Warschau 1883.
- Świecianowski J., *Trzy pytania: czy istnieje bezwzględne piękno, czy Grecy znali jego prawa, w jaki sposób jest możliwym odrodzenie sztuki?*, „Inżynieria i Budownictwo” 1879, nr 10, s. 81, nr 13, s. 93–94.
- Świecianowski J., *W drodze do prawdy. Studium nad wpływem woli*, Warszawa 1895.
- Świecianowski J., *W obronie wynalazku*, „Kurier Poranny” 1885, nr 14, s. 4.
- Świecianowski J., *Zuführung der Luft zu der Heizung im Arbeiter-Speise-Saal des Borsig'schen Eisenwerks in Moabit*, „Deutsche Bauzeitung” 1876, nr 57, s. 284–285.
- Ueber Neuerungen an Verdampfapparaten*, „Dingler's polytechnisches Journal” 1883, nr 249, z. 9, s. 372.
- Umiński W., *Piec do spopielenia ciał*, „Wędrowiec” 1891, nr 36, s. 91.
- Verzeichniss der von dem Kaiserlichen Patentamt im Jahre 1883 ertheilten Patente*, Berlin 1884.
- W sprawie kościoła*, „Kurier Warszawski” 1893, nr 193, s. 4.
- W sprawie rytmiki w architekturze*, „Inżynieria i Budownictwo” 1882, nr 10, s. 107–108.
- W sprawie zdrowia*, „Kurier Warszawski” 1884, nr 344a, s. 2.
- W tych dniach na kolei*, „Kurier Warszawski. Dodatek poranny” 1887, nr 78, s. 1.
- W tych dniach przybył do Warszawy*, „Kurier Warszawski” 1879, nr 92, s. 3.
- W Warszawie zmarł ś. p. Julian Świecianowski...*, „Biesiada Literacka” t. 49, 1900, nr 26, s. 511.
- Ważny wynalazek*, „Słowo” 1894, nr 242, s. 3.
- Wczoraj z powodu mającej się odbyć...*, „Kurier Warszawski” 1860, nr 271, s. 1529.
- Wentylacya*, „Kurier Codzienny” 1885, nr 106, s. 4.
- Wentylacya*, „Kurier Codzienny” 1886, nr 322, s. 2.
- Wg.*, *Czarodziejska siódemka*, „Kurier Warszawski” 1889, nr 112, s. 2.
- Wiadomości miejscowe*, „Chwila” 1885, nr 26, s. 2.
- Wohnhaus des Herrn Otto Jaeger an der Choriner und Zehdenicker Str, Berlin. Entworfen von J. Swiecianowski, Architect*, „Baugewerks Zeitung” 1877, nr 94, s. 704–705.
- Wohnhaus in Warschau*, „Deutsches Baugewerksblatt” 1884, nr 32, s. 501–502, nr 33, s. 517–518.
- Wojciechowski K., *Wystawa konkursowa z działu architektury w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych w Królestwie Polskim*, „Przegląd Techniczny” 1894, nr 2, s. 48–53.

- W.[ojciechowski] K., *J. Świecianowski, architekt. Architektura męska i żeńska...*, „Przegląd Techniczny” 1894, nr 4, s. 86.
- Wołyński A., *Giulio Swiecianowski*, Roma 1890.
- Wspomnienie. Onegdaj zakończył życie ś.p. Julian Świecianowski*, „Gazeta Handlowa” 1900, nr 137, s. 3.
- Wyjechali za granicę*, „Warszawska Gazeta Policyjna” 1866, nr 53, s. 3.
- Wynalazki techniczne*, „Kurier Warszawski” 1894, nr 162, s. 4.
- Wystawa Hygieniczna w Berlinie*, „Kurier Warszawski” 1883, nr 256b, s. 2.
- Wystawcom wszechświatowej*, „Gazeta Handlowa” 1888, nr 251, s. 3.
- Zachariewicz J., *O poglądach J. Świecianowskiego na harmonię w architekturze*, „Dźwignia” 1879, nr 3, s. 17–19.
- Zmarli. W sobotę zmarł w Warszawie ś.p. Juliusz Świecianowski*, „Gazeta Polska” 1900, nr 138, s. 2.
- Z dziedziny sztuki*, „Kurier Warszawski” 1883, nr 171, s. 3.

Literatura przedmiotu

- Czyżewski A., *Odwrotna strona życiorysu Stanisława Adamczewskiego – szkic biograficzny*, [w:] *Architektura XIX i początku XX wieku*, red. T. Grygiel, Wrocław – Warszawa – Kraków 1991, s. 71–84.
- Czyżewski A., *Trzewia Lewiatana. Antropologiczna interpretacja utopii miasta-ogrodu*, Kraków 2002.
- Godwin J., *Music and the Occult. French Musical Philosophies 1750–1950*, Rochester 1995.
- Jakimowicz I., Ryszkiewicz A., *Szkoła Sztuk Pięknych w Warszawie 1844–1866*, „Rocznik Warszawski” t. 4, 1963, s. 56–113.
- Majdowski A., *Z dziejów budowy kościoła p.w. św. Stanisława w parafii śś. Stanisława i Wawrzyńca na Woli*, „Ochrona Zabytków” r. 49, 1996, nr 1, s. 57–65.
- Omilanowska M., *Polish Architects Studying in Berlin in the Nineteenth Century*, [w:] *Poland and Artistic Culture of Western Europe 14th–20th Century*, red. B. Przybyszewska-Jarmińska, L. Sokół, Frankfurt am Main 2014 (*Polish Studies – Transdisciplinary Perspectives*, t. 6), s. 351–375.
- Orman E., *Świecianowski Juliusz (1840–1900)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 51/2, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2016, s. 303–304.
- Pascha K.S., *„Gefrorene Musik”. Das Verhältnis von Architektur und Musik in der ästhetischen Theorie*, rozprawa doktorska, Technische Universität Berlin, Berlin 2004, DOI 10.14279/depositonce-1036.
- Szubert P., *Pomnik Adama Mickiewicza w Krakowie – idea i realizacja*, [w:] *Dzieła czy kicze*, red. E. Grabska, T.S. Jaroszewski, Warszawa 1981, s. 159–242.
- Wnuk-Bednarczyk A.U., *Parafia Popkowice – dzieje wspólnoty i wartości kulturowe*, Popkowice 2020.

prof. dr. hab. **Małgorzata Omilanowska-Kiljańczyk**, historyczka sztuki, profesor zwyczajnym na Uniwersytecie Gdańskim i profesor nadzwyczajnym w Instytucie Sztuki PAN. Specjalizuje się w problemach architektury XIX i XX w., przede wszystkim Warszawy, Gdańska i innych miejscowości pobrzeża Bałtyku, a także dziejów

ochrony zabytków i życia artystycznego. W latach 2014–2015 była Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Jest autorką kilkunastu książek, m.in. *Budowanie nad Bałtykiem* (Gdańsk 2017), *Kreacja–Konstrukcja–Rekonstrukcja* (Warszawa 2016), *Budowanie na obcej ziemi* (Kraków 2016).

e-mail: malgorzata.omilanowska@ug.edu.pl

Data zgłoszenia artykułu: 11 grudnia 2021

Data przyjęcia do druku: 24 kwietnia 2022